

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Alina Motornyuk

Problematika národní sebeidentifikace v tvorbě Jevhena Malaňuka a Josefa
Svatopluka Machara (komparativní studie)

Problems of the realisation Yevhen Malaniuk and Josef Svatopluk
Machar s selfidentity in their writings

V Praze 2011

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Chlaňová Ph.D.

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce paní Mgr. Tereze Chlaňové Ph.D. za její podnětné návrhy, pomoc v překladech, čas, který mi věnovala, a metodické vedení práce.

Prohláuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokého školního studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Anotace

Tématem bakalářské práce je problematika národní sebeidentifikace v tvorbě Jevhena Malaňuka a Josefa Svatopluka Machara (komparativní studie). Autorka soustředila svou pozornost na hledání vlasteneckých motivů v básnické tvorbě J. S. Machara a J. Malaňuka a společných ideových prvků obou autorů. Zdrojem pro analýzu a porovnání národních motivů jsou Malaňukovy sbírky básní meziválečného období a vybrané Macharovy sbírky.

Klíčová slova: národní motivy vlastenecká lyrika nové pojetí vlastenectví česko-ukrajinské vztahy

The main goal of the bachelor thesis is a question of self-identity in the works of Yevhen Malaniuk and Josef Svatopluk Machar. The author paid her attention to the search of the patriotic motives in the poetic writings of J. S. Machar and Y. Malaniuk and the common ideological elements of both writers. The source for the analysis and comparison of national motives is focused on Malaniuk's collections of poems of the interwar period and Machar's selected collections of poems.

Key words: national motives patriotic lyrics new conception of patriotism Czech-Ukrainian relations

Obsah

Seznam zkratek	..	6
Úvod7
1. Česko-ukrajinské literární vztahy	.	..8
1.1 Česko-ukrajinské literární vztahy na přelomu 19. 20. století	.	.8
1.2 Česko-ukrajinské vztahy v meziválečném období		..14
2. Josef Svatopluk Machar (1864-1942)	..	.17
2.1 Zařazení a stručná charakteristika Macharovy tvorby		..17
2.2 Macharova vlastenecká lyrika	..	21
3. Jevhen Malaňuk (1897-1968)		29
3.1 Zařazení tvorby básníka Jevhena Malaňuka	.	29
3.2 Malaňuk a jeho vlastenecké motivy	..	32
4. Prolínání dvou národních poezií a básníků		43
Závěr46
Seznam použité literatury	.	.47

Seznam zkratk

pozn. a.

poznámka autora

přel. A. M.

přeložila Alina Motornyuk

Úvod

Studium literatur jiných národů nám pomáhá důkladně studovat místo vlastní literatury v irím kontextu. Srovnání vlastní literatury s literaturou cizí nám umožňuje sledovat vzájemné vztahy a vlivy různých národních kultur. Literatura zaujímá důležité místo v životě národa a jednotlivého člověka. Aktivně se účastní formování národního uvědomění a inspiruje osobnosti, které následně působí jako šířitelé národních idejí a mluví tam, kde mlčí politikové.

Tématem této práce je problematika národní sebeidentifikace v tvorbě Jevhena Malaňuka a Josefa Svatopluka Machara. Cílem práce je pokusit se zjistit postoj obou autorů k vlasti a světu pomocí komparativní analýzy obsahu jejich básní a najít společné národní motivy v meziválečné poezii J. Malaňuka a ve vybraných básnických sbírkách Macharových (*Tristium Vindobona I-XX, Golgata*). Práce je zaměřena na porovnání vlastenecké poezie ukrajinského a českého básníka. Vzhledem k omezenému rozsahu práce je pozornost soustředěna na nejpodstatnější rysy vlastenecké poezie obou autorů.

Tato práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola se soustředí na rozvoj česko-ukrajinských literárních vztahů v 19. století a v meziválečném období 20. století. Tento základní přehled nám objasní kulturní a politickou situaci, která umožnila kulturní a osobní styky obou básníků.

Druhá kapitola je soustředěna na tvorbu českého básníka J. S. Machara. Seznamuje nás s jeho tvorbou a na základě analýzy jeho básní vyděluje Macharovy vlastenecké motivy.

Třetí kapitola je zaměřena na tvorbu ukrajinského básníka J. Malaňuka. Analyzuje jeho meziválečnou básnickou tvorbu a poskytuje pohled na jeho národní motivy.

Čtvrtá kapitola nám umožňuje nahlédnout do korespondence Machara a Malaňuka. Kromě toho je zde pozornost soustředěna na srovnání společných motivů v tvorbě obou básníků na základě analýzy předchozích kapitol.

Podstatné je upozornit, že pro přepis ukrajinských jmen a příjmení bylo použito transliteraci pro lepší fonetické vnímání.

1.

Česko-ukrajinské literární vztahy

1.1 Česko-ukrajinské literární vztahy na přelomu 19. 20. století

Literární a kulturní vztahy mezi českým a ukrajinským národem měly v dy dosti komplikovaný charakter. Slo itost spočívala v téměř jednosměrnosti těchto vztahů, které se uplatňovaly převá ně ve směru ukrajinsko-českém, řidčeji probíhaly v opačném směru česko-ukrajinském. Příčiny mů eme hledat v nesoubě ném rozvoji obou kultur. Kdy začalo ukrajinské národní obrození, české ji bylo ve svém rozkvětu. V českých zemích se rychle vyvíjel kulturní a politický ívot, zatímco na Ukrajině se kultura a národní uvědomění nacházely v zárodcích. Proto Ukrajinci hledali u Čechů pomoc a podporu ve svých národních úsilích a brali si příklad pro rozvoj své vlastní kultury a společnosti. Ve 20. století Če i dříve získali státnost, co podnítilo Ukrajince hledat na českém území zpočátku pomoc pro utvoření vlastního státu a později dokonce místo pro nový domov kvůli politické situaci v rodné zemi. Pokud budeme analyzovat česko-ukrajinské vztahy, dojdeme k závěru, e vliv české kultury na ukrajinskou byl vět í ne naopak.

Česko-ukrajinské vztahy v 19. století mů eme zhodnotit jako náhodné, nesystematické, zahrnující jednotlivé kontakty mezi představiteli té či oné strany. Zpočátku (tzn. v první polovině 19. století) se objevuje poměrně časté kontakty mezi českými vzdělanci a intelektuály z podruské Ukrajiny, od druhé poloviny 19. století nejaktivněji v těchto vztazích vystupuje haličská Ukrajina, kde od druhé poloviny století začal intenzivní proces národního uvědomění a kulturního obrození.

Jako následující rys mů eme uvést to, e styky byly zalo eny na my lence slovanské vzájemnosti, která byla populární během českého národního obrození. V průběhu celého 19. století do sféry zájmu české kultury spadala ukrajinská lidová tvorba, zejména ukrajinská píseň, o ní psal a projevoval zájem např. V. Hanka (patří mu první překlad z ukrajiny do če tiny), P. J. afařík, F. L. Čelakovský, K. J. Erben, malíř a folklorista L. Kuba a dal í významné osobnosti. Vycházely články a sbírky ukrajinských písní a kozáckých dum. Ukrajina byla chápána buď jako romantický a exotický kraj s bohatou lidovou tradicí, anebo jako neoddělitelná součást Ruska. Tento postoj je charakteristický pro celé toto období.

Převratnou etapou v česko-ukrajinských vztazích se stal rok 1848, kdy v Praze probíhal Slovanský sjezd, na něm měl ukrajinský národ Haliče příle itost deklarovat před jinými slovanskými národy svou existenci a naděje na jednotu v ech ukrajinských zemí, oddělení od Polska a spolu s jinými slovanskými národy Rakouské ří e vystoupit proti maďarskému

útlaku v Uhrách. Účast ukrajinských představitelů na tomto sjezdu a na říšském sněmu v Kroměříži i přesunula český zájem o ukrajinskou otázku do sféry politické. Velkou podporu ukrajinským snahám o emancipaci prokázal K. H. Borovský, který ve svém článku *Slovan a Čech* poukázal na právo ukrajinského národa na samostatnost a na důležitost vyřešení ukrajinské otázky: *k nejdůležitější části svého pojednání, k těm okolnostem, která vlastně rozhoduje o celé budoucnosti myslitelů Slovanstva. Jest to poměr Rusů, Malorusů¹ a Poláků mezi sebou Malorus, Ukrajina jest ustavičná kletba, kterou sami nad sebou vyřkli Poláci i Rusové, jest jablko nesvornosti hozené osudem mezi tyto dva národy Tak se nad Polskem a Ruskem mstí potlačovaná svoboda Ukrajiny.* (Borovský, 1900, s. 54-59). Tím pádem Karel Havlíček Borovský pochybuje o ideji panslavismu, která se v té době těšila značné popularity, a ukazuje na důležitost ukrajinské otázky pro slovanskou pospolitost pod vedením Ruska. Během těchto událostí ukrajinský národ získal obrovskou podporu právě českých politiků, zejména F. Palackého a F. L. Riegra.

Zilynskij uvádí, že se od sedesátých let 19. století v česko-ukrajinských vztazích projevoval zájem o překlady z tvorby T. H. Ševčenko². V českých časopisech bylo několik článků o životě a tvorbě ukrajinského básníka. Avšak český zájem nesměřoval k uměleckým hodnotám jeho díla, spatřovali v něm spíše básníka, jehož tvorba byla věnovaná osudu prostého lidu a čerpala své náměty z vesnického života a folkloru. Žádné z jeho estetických a ideových hledisek nemělo odezvu v současné české literatuře (1968, s. 40). První pokus uměleckého překladu ševčenkova díla do češtiny patří českému demokratu J. V. Fričovi, který během svého pobytu v Paříži přeložil ševčenkovo *Poselství slavnému afaríkovi* z poemy *Kacír* o Janu Husovi. V Praze bylo dvoudílné vydání ševčenkova díla, které se po carském vydání zákazu tisku ukrajinských knih v Rusku nelegálně šířilo na Ukrajině, díky čemuž měl ukrajinský čtenář příležitost seznámit se s básnickovou tvorbou. Oba svazky byly vytvářeny v tiskárně E. Grégra.

Na rozvoji česko-ukrajinských vztahů se podílely i studentské spolky ve Vídni. Jako důkaz může posloužit brožura, která byla vydána k ševčenkovým oslavám z roku 1866, v níž byl otiskem mimořádný projev českého řečníka (Zilynskij, 1968, s. 37).

Významnou úlohu v rozvoji česko-ukrajinských vztahů na konci 19. století sehrál český etnograf František Řehoř, který na stránkách *Světozoru*, *Zlaté Prahy*, *Ruchu*, *Květu* a

¹ Pojmenování *Ukrajinec*, *ukrajinský* se začalo ve větší míře používat až v 19. století. Před tím se běžně používalo názvu *rusínský*, *maloruský*, *ruský*. Pojmenování *Rusin* se vztahuje ke vjemu etnickému ukrajinskému obyvatelstvu Rakousko-Uherské říše a Polska na západních územích Ukrajiny (Halič, Bukovina, Zakarpatská Ukrajina aj.), *Malorusem* nazývali obyvatelé ukrajinských zemí v Ruském impériu, název *Rus* se používal při nerozlišení ukrajinské národnosti od ruské kvůli společné státní příslušnosti.

² Ukrajinský básník a malíř 19. století, jehož tvorba se stala základem novodobé ukrajinské literatury a jazyka.

Slovanského sborníku seznamoval českou společnost s ukrajinskou kulturou. Snažil se založit při knihovně Národního muzea v Praze ukrajinský oddíl s dvěma tisíci svazků. Věnoval svoji pozornost ukrajinskému divadlu, M. a Kevyčovi³, I. Kotljarevskému⁴, o nich napsal několik prací.

Česko-ukrajinské kulturní vztahy se na přelomu 19. a 20. století obohacovaly, nabývaly systematictějšího charakteru než v předchozích obdobích a získaly obousměrný charakter. To především o české styky s haličskou Ukrajinou, která byla stejně jako české země součástí rakouské říše. Jiným důležitým pojítkem vzájemných vztahů obou národů byla osobnost Ivana Franka (1856–1916), básníka, spisovatele, filosofa, politika, překladatele a národního buditele. Franko, který se stal známým v českých literárních kruzích v devadesátých letech XX. století a jen úspěšně reprezentoval ukrajinské kulturní a politické hnutí (Genyk-Berezovská, 1968, s. 46), se snažil o obousměrný kulturní vztah mezi těmito národy.

I. Franko, pro něho česká literatura byla jednak inspiračním zdrojem, jednak materiálem ke kritickým studiím, přelomil do ukrajiny rukopisy Královédvorský a Zelenohorský, dílo J. S. Machara, J. Vrchlického, J. Nerudy, K. H. Borovského aj., dopisoval si s mnohými předními osobnostmi českého kulturního života (F. Řehořem, J. Vrchlickým, A. Černým, J. S. Macharem). Byl první, kdo usiloval o změnu směru českého zájmu o ukrajinskou literaturu, a to z čistě etnografického, folkloristického na sféru ryze literární. V českém prostředí se objevují překlady z jeho prozaické, později i básnické tvorby, také česká literární obec měla příležitost seznámit se s jeho články o literatuře, s kritikami a recenzemi (Genyk-Berezovská, 1968, s. 44–45).

Ivan Franko patřil k ukrajinským spisovatelům-realistům. Byl velkým demokratem, bojoval za národní a sociální spravedlnost. Pro něho byla literatura nástrojem sloužícím společenským potřebám. A právě proto měl obrovský zájem o tvorbu K. H. Borovského, jeho osobnost a dílo ho velice fascinovaly. Franko považoval K. H. Borovského za největšího českého národního spisovatele a za jeden z největších spisovatelských talentů Slovanstva. Při srovnání s Gogolem a Čechovem zdůrazňuje, že Havlíčkův talent je hlubší a výraznější (Franko, 1957, s. 346). Psal, že v Česku tento velký talent je téměř úplně neocenil:

*Havlíčková doba mohu říci je tě přijde i do Čech. Je tě bude mít svoji odezvu jako básník. A nejenom jako politik. Nebot je největším českým národním básníkem. Humor, vtip, tiplavost a jednoduchost české duše se vyjevují v jeho nespočetných dílech tak jasně, tak přímo a živě, jako u žádného jiného českého básníka.*⁵ (Franko, 1957, s. 347). V roce 1901

³ M. a Kevyč – ukrajinský spisovatel první poloviny 19. století, zakladatel novodobé ukrajinské literatury v Haliči.

⁴ I. Kotljarevský – ukrajinský spisovatel, dramatik konce 18. zač. 19. století, zakladatel moderní ukrajinské literatury.

⁵ Přel. A. M.

ve Lvově vydal Franko nejkomplexněji výběr z Havlíčkova díla, jaký kdy dosud měly slovanské literatury. A toto vydání se stalo vrcholem jeho vztahu k české literatuře. (Genyk-Berezovská, 1968, s. 51).

Kromě K. H. Borovského Ivan Franko vysoce oceňoval dílo zakladatele moderní české literatury Jana Nerudy. V nekrologu věnovaném úmrtí českého spisovatele ho nazývá jedním z nejvýznamnějších českých spisovatelů, jeho činnost byla nesmírně mnohostranná a plodná, píle o jeho blízkosti k národu, svéráznosti a novátorství. (Franko, 1957, s. 262).

Svůj význam pro česko-ukrajinské vztahy v 90. letech 19. století měla i Vídeň, tehdejší centrum slovanské kultury. Právě v tomto městě I. Franko poznal J. S. Machara, který tam tehdy il. Franko považoval Macharovu tvorbu za jádro kritického realismu. Překládal jeho díla a v kritickém rozboru poemy *Magdalena* vyzdvihl výjimečnost básníkovy poetického talentu, pravdivost zobrazení historické situace a kritický vztah ke skutečnosti. Považoval Macharovu poemu za hodnou uznání nejen v kontextu české literatury, ale i v rámci slovanského publika jako celku, jako odvážný pokus z hlediska námětu a opozičního ducha (Genyk-Berezovská, 1968, s. 49).

Podle Z. Genyk-Berezovské Franko obdivoval Machara pro jeho skepsi, pokládal jeho poezii za důležitou a významnou pro vývoj společnosti. Machar pro něj byl představitelem psychologického a sociálního realismu, který s úspěchem může klást odpor proti životu. Ačkoliv oba básníci patřili k různým tvůrčím typům, pojila je prostota a nesentimentálnost (1968, s. 50). Také Hontar uvádí, že pro vztahy mezi Macharem a Frankem bylo charakteristické vzájemné porozumění, společné názory, tematická shodnost jejich děl a osobní přátelství (1956, s. 71). Ve svém kritickém článku o Macharově *Magdaleně* Franko obdivuje naturalistický způsob zobrazení reality českým básníkem slovy: *Machar plně splňuje požadavky novodobého naturalismu, který chce od básníka přesné a pravdivé zobrazení pozadí (milieu), tj. přírody a lidí, mezi nimi žijí a pobývají jeho hrdinové*⁶ (Franko, 1957, s. 329-330).

Každý z nich měl v literárním životě své vlastní obrovský vliv. Avšak nejvýraznějším a nejpodstatnějším bodem jejich vzájemného proniknutí byla otázka vlastenectví. V roce 1897 napsal Franko k polskému vydání svých povídek předmluvu *Nieco o sobie samym*. Byla to svým způsobem zpověď, v ní ukrajinský spisovatel pronesl: *Přiznávám se je tě květu úmu hříchu: dokonce na i Ukrajinu nemiluji tak a v takové míře, jak to dělají nebo předstírají, a dělají patentovaní vlastenci. Abych ji miloval jako zeměpisný pojem, k tomu jsem příliš velkým nepřítelem prázdných frází a jestliže se přesto v echno cítím Ukrajincem, pak*

⁶ Přel. A. M.

rozhodně ne ze sentimentálních příčin. Nutí mne k tomu především pocit psí povinnosti (Franko, 1955, s. 27-28). Tato slova měla negativní ohlasy v ukrajinské a polské veřejnosti a pobouřila je. Jedním z těch nemnoha, kdo tehdy hluboce souhlasil s ukrajinským básníkem a podpořil ho, byl právě Machar, který mu na to napsal: *Proč to neříci? Na el jsem tyto ver e v balíku svých star ích rukopisů; jsou z doby, kdy jsem hledal rozlu tění pro problém vlastenectví. Jak e, vlastenectví problémem? Ano, nedivte se. Bylo jím proto, e se jím oháněla urnalistika, e je měli v pachtu advokáti, řečníci, ta káři, frázisté a patní ver ovníci. Bylo jím proto, e je zdiskreditovala povrchnost, lehková nost a ničemnost. Skeptik se zarazil a zbývalo mu jen dvojí: buď se obrátit cynicky zády k v emu tomu troubení, bubnování a fangličkářství, anebo si urovnati a vyjasniti věc sám v sobě a říci ji navzdor v em* A uveřejňuji ver e ty pro tohle: mám v rukou dva svazky polských překladů povídek přítele Ivana Franka. V předmluvě podává Franko svou literární a vlasteneckou konfesi. A ta mě zarazila. Jsou tam konkordance s mými ver i a ú asné Hle tý problém, tyté premisy, patně té stejné poměry a stejná touha po jasnosti a uvědomění si stejné věci A tak tisknu příteli ruku: v jeho otčině bylo vyřknuto anathema nad ním za upřímné přiznání posílám mu svoje, nechť mu tyto suché ver e svědčí, e nestojí sám. (Machar, 1968, s. 475-476).

Musíme v ak pohlédnout na druhou stranu Frankova vztahu k J. S. Macharovi. Franko patřil k star í generaci spisovatelů ne Machar. Byl přívr encem literatury, která se obrací k objektivní skutečnosti, reaguje na negativní směry současné doby, otevírá lidem pravdu a slou í společnosti. Ale na přelomu 19. 20. století do literatury vstupují nové literární směry, hlavními proudy se stávají moderna a dekadence, realismus ustupuje do pozadí. Zájem se v literatuře soustřeďuje na individualitu, na vyjádření vlastní osobnosti, vlastního já . Ivan Franko podporoval literaturu kritického realismu, bránil se dekadenci a kritizoval ji. Nechápal, jak v Česku, kde je národ plný energie a svědomí, mů e existovat dekadence a ideový nihilismus. Pova uje to za módní vlnu , která brzy zanikne. A právě moderní stranu Macharovy tvorby (J. S. Machar byl jedním z představitelů generace devadesátých let, byl hlavním autorem Manifestu české moderny z roku 1895, v něm byl silný důraz kladen na uměleckou individualitu a kde vněj í pravda byla nahrazena vnitřní pravdou) ukrajinský básník nechtěl pochopit a přijmout: *Tahle jeho (Macharova pozn. a.) příslu nost ke křiklavému hloučku modernistů je úplně náhodná a zalo ená na povrchních podobnostech formy. Machar jde vlastní cestou* ⁷ (Franko, 1957, s. 333). Franka (i přes to, e ukrajinský básník nepřijal individualistický postoj moderní poezie) fascinoval Macharův kritický pohled na současnost, jeho pojetí vlastenectví a básníkův realismus. Franko

⁷ Přel. A. M.

zdůrazňoval, a Machar je přesvědčivý právě v realistickém a kritickém zobrazení života, a ne v romantické, moderní slove díla. Ve výše zmíněném kritickém článku o *Magdaleně* ukrajinský spisovatel uvedl takovýto úsudek o Macharových individualistických prvcích díla:

*Autor se snažil dodat poemě moderní vzhled, subjektivní zabarvení. Dosahuje toho tím, a se osobně obrací v častých digresích ke čtenáři, mluví s ním o různých věcech, vyjadřuje své vlastní dojmy, týkající se projevu a činů jednajících osob. Nevím, někomu se to líbí, např. kritik Macharových děl ve vídeňském Zeitschrift. Krejčí v tom vidí nějakou zvláštní vybranost a estetickou vytříbenost. Zdá se mi, a tyto rozmluvy se čtenářem jsou prostě nesnesitelné, kazí dojem celistvosti. Podle mého mínění tato manýra není ani nová ani řádně zvolená. Jedná se o romantickou manýru jeho filozofické, sociální a estetické úvahy, které byly vyloženy v těchto digresích a promluvách ke čtenáři, nemají onen revoluční rozmach, onu elementární sílu výrazu, aby nás mohly unést a přinutit nás na chvíli zapomenout na základní pásmo vyprávění*⁸ (Franko, 1957, s. 331). V básnickové tvorbě se Frankovi líbil Macharův styl mluvit pravdu, nebát se konvence, odvářel se poukazovat na problémy současné společnosti a politiky.

Z výše řečeného vyplývá, a česko-ukrajinské literární vztahy měly v průběhu celého XIX. století fragmentární a nerovnocenný ráz, který se projevoval v rovině v eslovanského zájmu. Ukrajinci v době svého národního obrození vzhlédli k Čechům jako k národu, který už měl za sebou ukončený proces národního uvědomění a nabyl zkušenosti v dosažení vysoké úrovně kultury a samostatnosti. V průběhu století se český zájem o Ukrajinu, který se pohyboval kolem ukrajinské lidové písně, přesunul i na politickou rovinu, což se uskutečnilo díky společnému životu v rakouské monarchii. Vrcholným bodem česko-ukrajinských vztahů se stal přelom 19. a 20. století, kdy na scénu vstupuje Ivan Franko, který usiloval o hlubší poznání mezi českým a ukrajinským národem. Franko, jen vyčleňoval mezi světovými literaturami českou jako pozoruhodnou, překládal do ukrajinštiny takové velikány české literatury jako Vrchlický, Neruda, Havlíček, Machar, jim věnoval také značný počet svých kritických prací. Psal do českých časopisů, aby seznámil českou veřejnost s aktuálními problémy ukrajinské společnosti a ukrajinského literárního procesu, navázal kontakty se soudobými českými zástupci kultury.

⁸ Přel. A. M.

1. 2 Česko-ukrajinské literární vztahy v meziválečném období

Po první světové válce nastává nové uspořádání světa. Stará impéria se rozpadají, a na jejich místě vznikají nové státy. Po rozpadu Rakouska-Uherska vzniká ve Střední Evropě několik nových samostatných států, mezi nimi i Československá republika. Národy bývalého Ruského impéria (které se roku 1917 rozpadá), v nich se po Únorové revoluci zrodila politická aktivita, formují zastupitelské orgány, které reprezentovaly národní práva vlastních národů. Na Ukrajině od roku 1919 a do 1921 probíhá občanská válka, v ní představitelé národa (ULR⁹ a ZULR¹⁰) bojují za uznání ukrajinského autonomního státu.

V novém československém státě, jeho částí se stala i Podkarpatská Rus, se rozvíjela nová etapa česko-ukrajinských vztahů. Nový stát se řídil humanistickými a demokratickými principy a byl založen na rovnoprávnosti všech občanů. Kulturní život první republiky byl bohatý a vestranný, bylo to zlaté období pro vzdělávání, literaturu, hudbu, architekturu. Kulturní a ekonomický rozvoj, který probíhal na území nového státu, zasáhl i Podkarpatskou Rus, její hospodářská a kulturní úroveň byla velmi patná, velká část místního obyvatelstva neuměla ani číst, ani psát. První republika zde přinesla základy civilizace, otevřela školy a podporovala rozvoj kulturního života.

Zároveň s tím Podkarpatská Rus posloužila jako inspirační zdroj pro některá významná díla české literatury. Na tomto území pobýval nějakou dobu český spisovatel Ivan Olbracht, který napsal několik prací inspirovaných životem zakarpatského kraje. K nim patří jeho knihy- reportáže *Země bez jména* (rozšířené vydání *Hory a století*), sbírka povídek ze života zakarpatských lidí *Golet v údolí* a jeho vrcholný román *Nikola uhaj loupe ník*.¹¹

Jiným významným dílem s námětem z Podkarpatské Rusi je psychologický román Karla Čapka *Hordubal*, který také vychází ze skutečného příběhu¹². Dalším autorem, který projevoval svůj zájem o Podkarpatskou Rus, byl Vladislav Vančura se svým románem *Poslední soud*¹³. V Podkarpatské Rusi čerpali inspiraci nejenom čeští literáti, ale i

⁹ Ukrajinská lidová republika - název ukrajinského státu během osvobozenického hnutí od 7. listopadu 1917 do 25. dubna 1920.

¹⁰ Západní ukrajinská lidová republika - stát, který vznikl po rozpadu Rakouska-Uherska ve východní Haliči a který se roku 1919 spojil s ULR.

¹¹ Zde autorovi za námět posloužila legenda o zbojníku uhajovi, skutečné osobě z první poloviny 19. století. Tentoro román byl dvakrát zfilmován, poprvé roku 1947 českým režisérem M. J. Krňanským, podruhé roku 1977 E. Sokolovským. Existuje také vynikající filmová podoba muzikálu brněnského divadla Na provázku z roku 1978 pod názvem *Balada pro banditu*. Román *Nikola uhaj loupe ník* posloužil jako námět pro různé divadelní inscenace a hudební skladby, které jsou dodnes populární.

¹² Tento román byl také dvakrát zfilmován: *Hordubalové* z roku 1937 a *Hordubal* z roku 1979.

¹³ Toto dílo se soustřeďuje na opozici civilizace, kterou prezentuje prostředí Prahy, a přírody, která je prezentována Podkarpatskou Rusí.

představitelé výtvarného umění. Její přírodou byli nad ani Ludvík Kuba, Václav Fiala, M. pálová, fotograf K. Plicka a V. Vavrou ek aj.

Pro vývoj česko-ukrajinských vztahů v meziválečném období byla důle itým faktorem přítomnost ukrajinské politické emigrace v Československu a její obrovská podpora ze strany československé vlády, zvl. československého prezidenta T. G. Masaryka. Příčinou emigrace byla porá ka ukrajinského národně osvobozeneckého hnutí, které se sířilo na Ukrajině od konce první světové války. Ukrajinskou politickou emigraci v Československu mů eme rozdělit na dvě skupiny. První skupina se skládala z válečných uprchlíků z armády ZULR, tj. Ukrajinci ze západní Ukrajiny, kteří byli internováni do východních Čech a severní Moravy. Druhá skupina zahrnovala Ukrajince z východní Ukrajiny, představitele armády ULR, kteří byli zpočátku internováni v Polsku a posléze jako civilisté při li do Československa.

Na území Čech, Moravy a Polska byly pro uprchlíky a válečné zajatce postaveny tábory, které se staly nejenom místy pobytu, ale i centry kulturního ívota ukrajinské emigrace, kde probíhal proces národního sebeuvědomění. Zde byly zalo eny koly, v nich vyučovacím jazykem byla ukrajin tina, knihovny, pěvecké sbory, divadelní krou ky, vydávaly se časopisy. Tady se Ukrajinci seznamovali s ukrajinskými díly a autory, kteří z politických důvodů byli zakázáni na Ukrajině. Po rozpu tění táborů se velká část jejich bývalých obyvatelů přestěhovala do Prahy, kde díky příznivým podmínkám ukrajin tí emigranti na li svůj druhý domov.

Meziválečná Praha se stala největ ím střediskem ukrajinského literárního, vědeckého a politického ívota emigrace. Díky T. G. Masarykovi na Ministerstvu zahraničí vznikl fond pomoci, z něho se vyplácela finanční podpora institucím i jednotlivcům. Takovými institucemi byly např. Ukrajinská svobodná univerzita (byla zalo ena ve Vídni roku 1921), Ukrajinský pedagogický institut Mychajla Drahomanova, Ukrajinské studio výtvarného umění, v něm studovali i studenti neslovanské národnosti, Ukrajinská hospodářská akademie v Poděbradech (studoval tady např. významný ukrajinský básník Jevhen Malaňuk) a dal í (Morávková, 2001, s. 5).

Prostředí Prahy tvořilo příznivé podmínky i pro ukrajinské autory. Ukrajin tí básníci mlad í generace, z nich mnozí pro li tábory pro internované a posléze se usadili v Praze, formovali básnickou skupinu, kterou známe jako *Pra ská kola*. Významným představitelem a teoretickým mluvčím této skupiny byl Jevhen Malaňuk. Dal ími básníky a spisovateli, kteří patřili k *Pra ské kole*, byli např. Leonid Mosendz, Oleh Ol yč, Olena Teliha, Oksana Ljaturynská, Oleksa Stefanovyč, Ivan Kolos, Halja Mazurenko aj.

Přesto e v meziválečném období byly vytvořeny v echny podmínky pro rozvoj česko-ukrajinských literárních vztahů, ukrajinská emigrace zůstávala uzavřená a nenavázala kontakty s českým prostředím. Výjimku tvořilo přátelství J. Malaňuka a J. S. Machara. V literárním archivu *Památníku národního písemnictví* se zachovala korespondence mezi těmito spisovateli z 30. let 19. století (Malaňukovy dopisy Macharovi), v té době Malaňuk bydlel v Polsku ve Varavě.

Meziválečné období v česko-ukrajinských vztazích se li ilo od předchozího tím, e v této době byly literární a kulturní styky realizovány víc ne jedním představitelem národa, nejednalo se tedy o situaci, kdy by existovala jediná ústřední osobnost, na ní by byly vzájemné vztahy závislé (jako tomu bylo v případě Ivana Franka na konci 19. a na začátku 20. století). Byla to ukrajinská politická emigrace z východní i západní části Ukrajiny. Její představitelé nebyli jenom obyčejní lidé, ale i příslu níci ukrajinské inteligence, byli mezi nimi spisovatelé, vědci, umělci atd., v mnoha případech se jednalo o národně uvědomělé Ukrajince. Dal ím rysem těchto vztahů byla územní blízkost obou kultur, která byla mo ná díky přítomnosti ukrajinského ívlu na českém území a která umo ňovala bezprostřední kulturní styky. Nepochopitelnou skutečností v ak zůstává chabé prolínání obou kultur mezi sebou, i kdy kulturní ívot ukrajinské emigrace v Československu byl hodně vyvinutý a silný.

2.

Josef Svatopluk Machar

(1864-1942)

2.1 Zařazení a stručná charakteristika Macharovy tvorby

Devadesátá léta 19. století v české literatuře jsou poznamenána významnými a revolučními událostmi. Vzniká velké množství různých uměleckých směrů (např. symbolismus, impresionismus), vytvářejí se umělecká seskupení jako *Česká moderna*, *Katolická moderna*, seskupení autorů kolem časopisu *Moderní revue*, které reprezentovalo dekadenty. V literatuře, ve výtvarném umění, v hudbě vznikají významná díla vyvíjející umělecké hodnoty. Změnám podléhá i chápání obrazu umělce, jeho role ve společnosti, mění se i názor na funkci a hodnotu literárního díla (Soukal, 2005, s. 287).

V devadesátých letech došlo k ostrému generačnímu konfliktu. Starší generace, kterou reprezentovala tradice národního obrození, přesně vyznačovala postavení a místo umělce. Umělec měl stát v čele společnosti a hájit její národní zájmy, které byly nejdůležitější. Měl být vlastencem a posilovat národní sebevědomí. Literární dílo mělo apelativní charakter a ukazovalo na své kulturní kořeny (Soukal, 2005, s. 287). Naproti tomu mladší generace odmítala sloužit politice a ideologii, ale kladla důraz na silnou a výjimečnou tvůrčí osobnost, individualitu a na kritiku všeho toho, co bránilo dané osobnosti v jejím rozvoji a sebevyjádření (Nezkusil, 2002, s. 153).

Polemiky mezi generacemi se odehrávaly na stránkách řady časopisů (např. *Literární listy*, *Niva*, *Rozhledy*, *Čas* aj.). Předmětem sporu se stávaly také otázky politické. Mladší generace protestovala proti slepému vlastenectví, které proklamovali čeští politici, jim patřili buď ke straně staročechů, nebo k mladočechům (Soukal, 2005, s. 291). Politici se tímto vlastenectvím snažili zakrýt své prohry na politickém jevišti, a to zvláště nezdary v boji o jazyková práva českého národa v rakouském parlamentě a při procesu s radikální mládežnickou organizací Omladina.

Generační spor vyvrcholil v polemice známé pod názvem *boj o Háľka*, která byla zahájena J. S. Macharem. Ve své kritice básník odsuzoval tvorbu V. Háľka a stavěl mu do protikladu J. Neruda. V této polemice se Macharovým protivníkem stal Jaroslav Vrchlický, s ním básníka spojovalo osobní přátelství. Později Machar o této polemice napíše: *V říjnu 1894 vyšel můj článek o Háľkovi. Pohorlil se nade mnou kde kdo: Vrchlický, Sládek, Goll, Schulz, Krásnohorská, Vlček, Zákrejs a bili jsme se.* (1922, s. 131). J. S. Machar spolu s F. X.

aldou rovně patřili mezi ty, kdo nejostřeji kritizoval soudobé poměry a situaci a na jejich popud roku 1895 v časopise *Rozhledy* vyel *Manifest České moderny*, který podepsali F. V. Krejčí, O. Březina, A. Sova, V. Mr tík, J. K. lejhar aj. Manifest vyznačoval důle itost tvůrčí osobnosti, její stopy a osobitý styl by mělo nést ka dé literární dílo. Velký důraz se kladl na kritiku, která se v této době vyděluje jako samostatný literární ánr. Manifest v ak nebyl ryze literárním prohlá ením, vyjadřoval také nespokojenost se společenským a politickým ivotem.

Podstata České moderny spočívala v tom, e byla prvním programem, který zamítnul vlastenecké chápání literatury, je před tím reprezentovali ruchovci a lumírovci (Chaloupka, 2007, s. 143). Od dekadentů kolem *Moderní revue* se Česká moderna li ila tím, e odmítala chápání umění pro umění, zdůrazňovala potřebnost literárního díla pro společenské zájmy. Literatura by měla podle Manifestu pomáhat lidem orientovat se v současném světě. Zdrojem umění takového druhu a garancí jeho účinků mohla být jenom silná individualita, která by byla schopná sebeobětovat se pro umění (Lehár, 1998, s. 396-397). Právě takovou individualitou v české literatuře tohoto období byl Josef Svatopluk Machar.

Díky tomu, e v devadesátých letech byl kulturní ivot silně spjat s ivotem politickým, Machar získal pozici básníka, který měl politický a kulturní vliv. Byl kritikem společnosti, svobodně se hlásil k realismu literárnímu, pak i k politickému, co mu poskytlo velký výběr námětů. Psal o v em, co v té době bylo aktuální, např. o postavení české národnosti, o dělnické bidě, o enské otázce, o nábo enství, o antice, o prostituci, o mě řanstvu atd. Byl to spí obrovský protest proti soudobému společenskému ivotu, důrazná a pesimistická reakce na skutečnost (Soldan, 1974, s. 21-22).

J. S. Machar byl také jedním z prvních, kdo systematicky zaútočil na své předchůdce ze star í generace literátů. Místo rozměru jambického, který byl populární u lumírovců, začal pou ívat trochej, nejbě něj í metrum české poezie. Důraz přenesl ze zvukové stránky básně na význam slova. Pou íval více hovorových prvků, odstranil poetismy, omezil u íti slovosledné inverze (Lehár, 1998, s. 403).

Do literatury Machar vstoupil sbírkou poezie *Confiteor* (1887), kterou věnoval Jakubu Arbesovi a která poskytla obecnou charakteristiku celé dal í autorovy tvorby. Kní ka po svém vydání získala iroký ohlas kritiky, která se rozdělila na dva tábory: jedni ji přijali s pobouřením a ostře ji odsoudili, jiní v ak uviděli ve sbírce novou silnou autorovu osobnost, která vstupovala do literatury. Dobře podstatu Macharova novátorství a revolty o několik let později popsal Jiří Karásek ze Lvovic: *P ředstavme si na í literaturu před půl stoletím. Bylo to v době, kdy Vrchlického sláva byla v zenitu, kdy jeho poesie, barvitá a okouzující, ovládala*

celý ná Parnas, kdy celá kola epigonů la za ním, imitujíc jej a do malicherností tehdy debutoval Machar knihou, je byla pravým opakem toho v eho, co se pokládalo za vrchol poesie. Machar byl hořký, kde vládla lahoda a sladkost, Machar byl trpký, poctivě drsný, vědomě edivý, kde v e přetévalo poetickým medem, kde v e oslňovalo barevnou nádherou. Kdo pochopí dnes, e bylo revolučností, odvahou, vycházeti v poesii z dědictví Nerudova, z toho básníka, o něm Krásnohorská tvrdila, e není rozený básník, e se na básníka jen vzdělal? Kdo pochopí dnes, e bylo revolučností, odvahou, býti skeptikem v dobách lyrického pathosu, býti ironikem, kde zaznívaly je tě romantické fanfáry a kadence, býti kritikem, nemilosrdným kritikem v dobách, kdy se ádalo nad ení, papírové vlastenčení, povrchní a frázovitý entusiasmus?! *Confiteor* byl uvítán mláde í, ale oficiálnost se tvářila k němu kysele, rozpačitě, pokud ov em nezbuzoval přímo odpor, jako v táboře Vlčkovy Osvěty , nebo pokud se přes něj ne lo chladným mlčením, jako v táboře lumírovců. (1934, s. 8 9).

První básní pod názvem *Vstupní dialog*, která se skládá z dialogu mezi občanem a básníkem, Machar vyjádřil své chápání moderní poezie:

*e přísným zrcadlem své doby, nitra tvého,
e čisté lidskosti je schránkou jedinou,
e soudcem bude tvým a soudcem lidstva v eho,
a její ortele e nikdy nezhytnou*
(Machar, 1922, s. 19)

Dal í Macharovy sbírky básní, a to *Bez názvu* (1889) a *Třetí kniha lyriky* (1892), které později obdr ely název *Confiteor II.* a *Confiteor III.*, pokračují v ánru první kní ky. Řadíme je k intimní lyrice. Zde básník vyjadřuje své zklamání z milostných zá itků a soudobých poměrů, kritizuje současnou poezii:

*Nemám rád té poesie,
je jak oslazená voda
padá do té mizerie
zoufalého století.*

*Rým v ní zvoní, řeč v ní plyne,
forma nikde nezakulhá,
vypočteně se v ní vine
řetěz zřpytných metafor*
(Machar, 1922, s. 277)

V *Confiteoru* vystupuje jako důle itý motiv pro vyjádření subjektivních autorových pocitů motiv lásky, který básník silně proměnil proti předchozí poezii. Nezobrazuje enu

romanticky, nevytváří z ní symbol společenských ideálů, což bylo charakteristické na začátku obrození českého básnictví, jehož ona neinspiruje mu a k vznešeným počinům. V Macharově lásce nevidíme dojemné city prvního zamilování jako u Hálovy, ani její úroveň erotiky Vrchlického. Macharova láska vyjadřuje zklamání, od něhož sám autor se odstoupil, a proto obsahuje sarkasmus a ironii, hořce jí vysmívá. Nad zraněným citem lásky převažuje intelekt. Z toho všeho plyne pocit básníkovy rozčarování vůči světu (Peřina, 1959, s. 79).

*Mně líto, líto, o ty časy
Jdou cestou zákonnou,
a budeš na troskách své krásy
nervosní matronou.*
(Machar, 1922, s.77)

K nejlepším a nejsilnějším Macharovým dílům patří jeho politická a společenská poezie, a to zvláště ve sbírce *Tristium Vindobona* (1893), která představuje nám nový typ vlastenecké lyriky, a *Golgata* (1901). Před *Golgatou* Machar vydal sbírku básní *1893-1896*, která podle Peřiny měla být *jakýmsi definitivním účtováním s dosavadní tvorbou* a v ní uvádí historickou poezii. Právě z této sbírky vychází *Golgata*, která byla původně koncipována jako pokračování sbírky *Tristium Vindobona* (Peřina, 1958, s. 89).

J. S. Machar jako jeden z prvních mužů spisovatelů obrátil svůj zájem a pozornost na problematiku ženské emancipace a prostituce. Jeho veršovaný román *Magdalena* (1895) a sbírka epických básní *Zde by měly kvést růže* (1893) získaly velkou oblibu u čtenářů. Básník pohlíží na ženu jako na člověka, na občana, který má své sny, obavy, touhy, nemůže je však naplnit kvůli společenskému řádu. Je zajímavé, že je to v *Confiteoru I. III.* Machar zobrazuje ženu jako chladnou necitlivou krásku, jejíž jedinou starostí je výhodně se provdat. V jeho díle i tvorbě se obraz ženy a básníkova postoj k ní proměňuje. Macharova žena není výjimečná osobnost, která obětuje svůj život nějakému vyššímu cíli, je to obyčejná žena ve své kádnosti, je to matka, manželka, jeptiška aj., která zakouší utrpení, nouzi, rozčarování. Básník pomocí zobrazení nelehkých ženských osudů kritizuje morálku společnosti.

Po rozpadu České moderny věnuje Machar svou pozornost historickým tématům. Vzniká cyklus historických básní *Svědómím věků*, v nichž se epickou a lyrickou formou básník snaží zobrazit duchovní atmosféru různých historických období, a to pomocí zachycení nálad doby, popisu povahy historických osobností a obyčejných lidí. Pro autora je vrcholem lidských dějin antika, příchod křesťanství považuje za úpadek, s kterým se lidstvu skoro podařilo

vyrovnat během Velké francouzské revoluce. Odsud také vyplývá autorova kritika klerikalismu, kterou rozvinul ve své další tvorbě, zvláště ve svých fejetonech (*Katolické povídky, Antika a křesťanství*), které zaujímají důležité místo v jeho tvorbě. Řadil je do tematických celků, např. *Kriminál* o svém věznění během války, *Řím* o dojmech z cest a nejzajímavější *Konfese literáta* o svém mládí (Opelík, 2000, s. 50–51).

Sám básník o svém vztahu k antice napsal ve své knize *Třicet roků* tato slova: *A tak jsem zúctoval sivotem svým, sivotem svého národa, s touhami, bolestmi, sny, nemocemi a lami své doby, s osudem ženy, osudem bídných a chudáků a došel k poučce starého Goetha, a největšími těším člověka jest osobnost, individualit, nerozpoltěný, celistvý člověk a začal jsem jej hledat. A našel jej v antice. A našel jsem, že tuto antickou nerozpoltěnou osobnost zabilo křesťanství. A řekl jsem to. Nebyl to Nietzsche znám od něho dodnes tuze málo, ale došel sám k tomu cestou, jak jsem ji tuto popsal.* (1922, s. 138-139).

Po první světové válce Macharova tvorba přilíhla velký ohlas nezískávala. Jako důvod autorovy nepopularity Peat uvádí to, že se Machar odchýlil od aktuálních problémů české poezie a jeho místo obsadili noví spisovatelé, kteří hledali skutečnost pomocí svého individualismu a buřičství. Zároveň se Machar v novém státě, v němž na začátku viděl uplatnění svých nadějí, setkal s rozparem mezi svými ideály a realitou. Z toho vyplývala velká beznaděj, pesimismus a ostrá kritika doby a společnosti v jeho meziválečné tvorbě (Peat, 1959, s. 123-124).

2. 2 Macharova vlastenecká lyrika

V tvorbě Josefa Svatopluka Machara sehrál důležitou roli jeho třicetiletý pobyt ve Vídni, kam se básník přestěhoval v roce 1889 a kde získal místo úředníka v Ústavu pro pozemkový úvěr. Během těchto třiceti let básník nikdy nenavázal těsný kontakt s českou menšinou a nezařadil se do vídeňského společenského života. Nezařadila ho ani vídeňská architektura, ani příroda Vídně, ani životní styl. Cítil osamoceně a vždy měl *pocit nezakotveného cizince, který nepřestává toužit po vlasti* (Soldan, 1974, s. 50). Machara rovněž odrazovala vídeňská společnost, plná pohrdání k jiným národnostem, včetně Čechů, kteří tam byli považováni za *druhořadné občany*. Ovšem právě pobyt v cizině dal básníkovi mimořádnou možnost z odstupu pohlédnout na situaci ve své vlasti, na chyby a nedostatky české politiky, na postavení české národnosti. Toto vše posloužilo jako podnět k Macharově obavě o budoucnost vlastního národa, ke kritice české společnosti a prázdného vlastenectví. V této souvislosti vznikla v letech 1889–1892 nejsilnější Macharova kniha *Tristium Vindobona*,

kterou věnoval Aloisu Jiráskovi (Soldan, 1974, s. 33-34, 50-53). Báseň *Smutné perspektivy* dobře vyjadřuje výše řečené:

*A hořkosti tón projede mě v dycky,
kdy na národ té země vzpomínám
zde mají pro něj posměch ironický,
jen prochvěje a k du e hlubinám.*

*Ná národ!... Bez kormidla, cíle, vesla
se před přístavem vrahů potácí,
zprava i leva lapá fráze, hesla,
v nich v echnu sílu, zápal utrácí*
(Machar, 1958, s. 22)

Název *Tristium Vindobona*, která znamená *alozpěvy z Vídně*, autor převzal z Ovidiových alozpěvů, které vyjadřují touhu římského básníka po vlasti v době jeho vyhnanství u Černého moře (Pe at, 1959, s. 61). Kromě svého smutku vyjádřil básník v této sbírce i svůj kritický názor na soudobý stav českého národa a lidstva. Zde nalezneme poezii plnou skepse, pesimizmu a ironie:

*Mně je zde teskno V du i mojí ije,
co přinesl jsem z otčiny své sem,
tón hořkosti a tichá elegie,
je dý e v dálce rodná moje zem.*

*Blýskavé fráze, hesla, slova, slova
v e nic ne hořkost vzbouzí ve hrudi
A v obzor stoupá doba hrozná, nová
tak my v ni jdeme k svému osudí*
(Machar, 1958, s. 23)

Svoji lásku k vlasti a smutek z toho, e je tak daleko od domova, básník dobře vyjádřil slovy v epigrafu k první básni sbírky: *Stěhovaví ptáci nehnízdí v ji nich krajinách necítí se tam domovem. Jako by je tam příroda vysílala jen proto, aby se jim stala dra í jejich hnízda na severu* (Machar, 1958, s. 11). Autor se cítí ve Vídni jako ve vyhnanství, porovnává svůj stav se stavem Odyssea:

*e mo no cítit v zadumání
kdes pod cizími oblaky
to havé Odyssea přání
po mráčku kouře z Ithaky*
(Machar, 1958, s. 16)

Ve sbírce *Tristium Vindobona* J. S. Machar naznačuje, že nepříznivá politická a společenská situace českého národa zrcadlí poměry a ducha celé Evropy. Básník neodděluje dějiny svého vlastního národa od dějin Evropy a světa (Pe at, 1959, s. 63):

*A přece, Evropo, tys nikdy nebyla
tak bezvládná, chabá, prohnílá, chorá,
jako jsi nyní
v tom hrůzném lesku
smrtících zbraní!*
(Machar, 1958, s. 126)

Básník chápe, že přichází nová doba, její budoucnost není určitá, a člověk neví, kam kráčí. Cítí svoji nemohoucnost proti nepoznané realitě, a proto s pokorou přijímá to, co přináší proud času (Pe at, 1959, s. 63):

<i>Ó proude obří, ohromný Čase, jedno z tvých dětí, je ty jsi zrodil a je i pozře jedenkrát jistě, jedno z tvých dětí, je děsem se chvěje nad tvou nemocí, nad tvým vztekem,</i>	<i>jedno z tvých dětí, je trpí s tebou, to čeká a tou í zřít velkou tu chvíli osvě ující a tou í pozdravit řev nových tvých proudů velikou slokou hozenou do nich, ač ví, že zhltně jí, jak v ecko jiné!...</i> (Machar, 1958, s. 118 119)
--	---

Básník si uvědomuje úpadek současné společnosti, a proto vyžaduje změny, které, byť by měly zničit i jeho samého, jsou nutné proto, aby ukončily současnou nečinnost a nehybnost (Pe at, 1959, s. 64):

*A byť by nám i zapálily
slaměné střechy nad hlavou,
jen kdy by trochu záře vlily*

v tu dobu erou, nezdravou!...

(Machar, 1958, s. 99)

Machar odmítá programovost, odmítá řešit dosavadní problémy starými způsoby. Básník klade důraz na poznání skutečnosti a soudobé situace bez jakýchkoliv iluzí. Jenom pravdivý a otevřený pohled bez idealizace českých poměrů může pomoci pochopit dobu, a zároveň s tím přivést změnu. Tímto způsobem autor vytváří nový typ vlastenecké lyriky, která se nesnaží povzbuzovat nebo zveličovat možnosti národa, ale vede k sebepoznání přes kritický pohled na společenské poměry. Z toho důvodu se *Tristium Vindobona I XX* stává hlavně polemikou se soudobým tradičním chápáním vlastenectví, a to nejenom literárním, ale i životním. Machar odmítá přijímat strojené vlastenecké projevy. Není pro něj charakteristický nacionalismus, ale věří v silnou a zdravou kostru a podklad národa, neodmítá v akci národ sám zavinil svůj osud (Peřát, 1959, s. 64):

<i>Národe můj,</i>	<i>schnou jeho haluze,</i>
<i>tak nebo onak,</i>	<i>nu , ať nás vyvrátí</i>
<i>v každé té bouřlivé změně</i>	<i>ty divé větry,</i>
<i>věřím já v zdravý tvůj kořen!</i>	<i>krb budoucích pánů</i>
<i>On vzdoroval ohni,</i>	<i>ať pozře náš kořen</i>
<i>motykám, toporům</i>	<i>i kmen i sněti</i>
<i>vzdoroval v emu</i>	<i>a na jeho jméno</i>
<i>přečká i tohle!</i>	<i>na větru křídlech</i>
<i>Je-li v akci shnilý</i>	<i>ať zaletí v propast</i>
<i>tou národní vinou,</i>	<i>zapomenutí</i>
<i>jak národní vinou</i>	(Machar, 1958, s. 129-130)

Tak např. satiricky líčí spory politických stran, které by měly spolupracovat pro rozkvet svého národa, a ne se navzájem obviňovat (Peřát, 1959, s. 64-65):

Dvě vlasteneckých máme uniforem
a bez nich života u skorem;
tím nebo oním, modrý nebo bílý
a jinak chodit nemá práva chvíli.
Tvým křemem dnes je, co ti v době ranní

*tvůj drahý urnál ká e při snídani,
a vihne-li ti zítra plnou ku í
cos jiného, to nese v du i.
(Machar, 1958, s. 45)*

V básni *Na Kahlenbergu* Machar vyuívá námět ze Starého zákona o Dalile a Samsonovi, aby vyjádřil svůj názor na vztah mezi českým národem a Vídní, který byl nepříznivý pro českou stranu. Dalila zde představuje Vídeň, Samson zastupuje český národ. Samson byl velmi silný a neporazitelný muž, který byl kvůli lásce k Dalile a její zradě chycen a oslepen svými nepřáteli, a kdy se mu vrátila jeho síla, zabil své mučitele a věrolomnou Dalilu, sám ale také zahynul. Samson dal přednost smrti před životem v otroctví a ponížením:

*A jistě musila to smrt být vábivá,
z těch jedna nejkrasí v tom zemském dolu:
kdy u nic jiného, ne umřít, nezbyvá
ať mrou té upíři spolu!...
(Machar, 1958, s. 32)*

Machar se vyjadřuje také k problému českého historického práva, které kritizuje a odmítá. Útočí na staré české zřízení zemské, ústavu bývalých Zemí Koruny české, kterým Habsburkové potvrzovali právo na národní samostatnost a slibovali ho zachovávat i po Bílé hoře. V Macharově době to byla velmi odvážná a provokativní báseň, tehdy by se nikdo neodvážil psát o nepominutelném právu českého národa a státu takovým způsobem. Bylo to období největší slávy *Dějin národa českého* Palackého, a tato otázka byla známá každému Čechu, který byl alespoň trochu vzdělaný a zajímal se o politiku (Soldan, 1974, s. 55):

*Ty staré pergameny,
je o raly kdes my i,
a přísahy
ty nedodřené
ó třikrát běda ti,
ty bědný národe,
nemá-li důvod vyjí
pro svoje postuláty!
(Machar, 1958, s. 57)*

Kritizuje to, že domácí politika kvůli vlastní neschopnosti a chybám v řešení politických otázek hledá cizí pomoc a podporu, dívá se s nadějí na západ nebo na východ (Peřina, 1959, s. 65):

*A zatím Slovanstva je orel bílý
neplodný, diskreditovaný pták
je třeba, bychom se jen přiblížili,
on pařátem nám pěkně vytne zrak.*

*A zatím naděje ten plný Západ
vzduch vlastní sobě sotva vyčistí,
v kolébce Revoluce slova chápat*

se začali velkohubi frázisti.

*A zatím provaz zdrhuje nám šíji,
krev kape z našich otevřených žil
a každý prorok v extasi se svíjí
a každý zdraví ten svůj přitížení ...*

(Machar, 1958, s. 54)

Fedor Soldan charakterizuje tento Macharův postoj takto: *Machar zakrývá tento svůj protest zjevným fiktivním rozporným rysům, vznětlivostí a tíhou, v české povaze a kárá její rychlé měnění nálad, jako předtím varoval před politickou nervozitou.* (1974, s. 55).

Tak *Tristium Vindobona* vyjadřuje nespokojenost s dosavadní národní politikou a kritizuje ji. Autor se odvrací od ideálů, odmítá dívat se na skutečnost optimisticky, klade důraz na samu skutečnost, snaží se ji zobrazit pravdivě, bez příkras a nadějí (Peřina, 1959, s. 67).

V celé sbírce Machar zachovává ironický tón a stejný úhel pohledu. Poukazuje na panující netečnost, prázdné vlastenecké fráze, avšak zachovává národní hrdost. Zápasí se zastaralým historismem, zůstává však plný hrdosti na svoji národní příslušnost (Soldan, 1974, s. 58). I přes to, že *Tristium Vindobona* obsahuje silný autorův skepticismus a ironii vůči českým soudobým poměrům, politice, světlé budoucnosti celého evropského společenství, přesto se básník otevřeně vysmívá vlastenectví a historickým *svátostem* svého národa, lze rozpoznat a pocítit Macharovu lásku k vlasti a obavu o ni. Básník vystupuje jako surový otec vůči svému dítěti, ale tato surovost není z nelásky, ale vychází ze snahy své dítě posílit. V poslední básni *Epilog* Machar vyznává lásku ke své zemi takto:

*Bud' zdráva, otčíno! Vem poslední můj list
ne jako omluvu, já před tebou jsem čist
jak pozdrav prostinký, v něj jsem zas sebe klad.
A moh jsem kratčej jej a lépe vyslovit,
po starém způsobu jak říkává ná lid:*

Já na tě vzpomínám, mně po tobě se stýská

a mám tě z celé duše rád!

(Machar, 1958, s. 147)

Vlastenecké motivy nalezneme i v Macharově sbírce *Golgata*, o ní Zdeněk Peat píe: *V těchto básních také ona nově nabytá básníkova vnitřní vyrovnanost, jeho klasicisující klid diktují Macharovi verše, v nichž ji převládá němizí dřívějí polemičký zápal, bezprostřednost, dřívějí intonační výraznost verše i hovorové prvky a v nichž suchá rétorická forma traktátu, almu nebo modlitby upoutává cele pozornost k básníkovu sdělení.* (1959, s. 96-97). Autor tu pokračuje v kritice dosavadního pojetí vlastenectví a české vlády. Příkladem můe být báseň *1848-1898. Památce dělníků padlých v březnu 1848* věnovaná dělnické třídě:

Vlast Vaše, stará zlá macecha,

zhlí í se v opičí lásce

v lotrech svých, sobcích a darebech,

vybrané čisté to chásce!

Dejte jí sbohem, ó přátelé,

nač hlavy obracet zpátky?

V srdci Vám obraz je vtisknutý

tě pravě vlasti a matky!

Já věřím, vím, e jí nesete

se ctí tím irokém světem

nu at' ten celý svět zakvete

tím Vaším červným květem!

(Machar, 1931, s. 106)

Pro Machara podstata pojmu vlast nespočívá v zeměpisné charakteristice nebo historických tradicích, proto e dějiny ka dého národa mají své světlé a temné momenty, na které můe být národ py ný, nebo kterých můe litovat. Zdůrazňuje, e pro vlast a vlastenectví je třeba zbavit se těch, kteří o své lásce k vlasti jenom křičí, a zachovávat klid a pevnost (Peat, 1959, s. 96). Chápe vlast jako něco, co mu bylo dáno od narození a nad čím musí pracovat:

Ne, nejsem vlastencem a nemiluji

svou vlast, jí nemám, neznám, také

nevím,

proč milovat.

Jsem Čechem, jak bych mohl býti

Němcem,

či Řekem, cikánem a negrem

jinde se zrodív. Če ství mé je částí

ivota mého, které pociťuji

ne jako slast a rozko, v ak jak vá nou

vrozenou povinnost. Má vlast jest ve

mně,

tu nepřistihnu na komando něčí

a neobarvím podle dění módy;

..

*A pracuji-li pro ni, pak to práce
je pro če ství, jak já je cítím v sobě.*

A budu-li kdy na ně hrd, pak budu

hrd jenom na svůjivot

(Machar, 1931, s. 138-139)

Výsti ně Macharův pojem vlasti charakterizuje V. Martínek: *Vlast není Macharovi nehmotný přelud a neivotný sen, jen se ztrácí v oblacích, ale není mu také ani pouhým kusem země, určitým počtem čtverečních kilometrů. Vlast a národ pojímá jako veliké bratrství, vlast jest mu souhrnem nesčetných slo ek, velikým ivotním organismem. Cit vlastenecký jest mu součástíkou du e, nerozlučný, nezničitelný majetek celé bytosti, nejzákladněj í podstata člověka. A právě proto musí míti národní cítění podklad mravní, jinak je frází* (1920, s. 7).

J. S. Machar vstoupil do literatury jako silná individualita, která se nebála jít proti proudu a kritizovat dosavadní literární a politické tradice. V kaleidoskopu jeho tvorby mů eme najít nejružněj í témata, společný je v ak pro ně jejich společenský záběr. Jeho kritika se týkala české politiky, politiky rakouské monarchie, evropských poměrů, fale né společenské morálky, která zabraňuje jedinci v jeho rozvoji. Byl jedním z prvních, kdo v české literatuře upozornil na otázku enské emancipace, sna il se pochopit rozvoj lidstva skrze analýzu jeho dějin. Pe at ve své studii o Macharovi uvádí, *e se o něm právem na přelomu století hovořilo jako o kulturní velmoci v Čechách* (1959, s. 98). Machar uvedl a rozvinul nový typ lyriky politické lyriky. Jeho dlouhodobý pobyt ve Vídni mu umo nil pohlédnout na české poměry a na svoji vlast z odstupu, rozpoznat jejich problémy a chyby. Machar zdůraznil, e osud české země je spjat s osudem celé Evropy. Jeho vlastenecká lyrika změnila celkové pojetí tohoto druhu lyriky. Vlastenectví se podle Machara neprojevuje v prázdných frázích, v oslavování minulosti a optimistickém pohledu na budoucnost. Opravdový vlastenec musí být schopen podívat se pravdivě na skutečnost, uvidět v echny její negativní jevy, upozornit na ně jiné spoluobčany a bojovat proti nim. Jeho poezie je plná pesimismu, skepticismu a ironie, které vyplývají z chápání soudobé situace a z obavy o budoucnost vlastního národa.

3.

Jevhen Malaňuk

(1897-1968)

3. 1 Zařazení tvorby básníka Jevhena Malaňuka

Vzhledem k politicky nepříznivé situaci existovala ukrajinská literatura v meziválečném období v několika základních podobách. Za prvé se jednalo o literaturu sovětské Ukrajiny, která postupně čím dál více podléhala politickému tlaku a vlivu; za druhé se jednalo o literaturu Západní Ukrajiny a v neposlední řadě o literaturu ukrajinské emigrace, která se rozvíjela v evropském kulturním, politickém a filozofickém kontextu.

V dějinách ukrajinské literatury existuje termín *pra ská básnická kola ukrajinské emigrace*, který zahrnuje ukrajinské básníky, je po určitou dobu v meziválečném období ili a tvořili v Praze, a kteří ve své tvorbě měli společné ideové, tematické a stylové prvky. Tento termín začal používat po druhé světové válce ukrajinský literární vědec a kritik V. Deravin. Mnozí z představitelů této koly museli opustit svoji vlast po porážce Ukrajinské lidové republiky (Ilnyckyj, 1992, s. 22), ale objevují se i jiné důvody příchodu do Československé republiky.

Jak uvádějí Astafjev a Dnistrovyj, první světová válka v uměleckém a intelektuálním myšlení vyvolala jakousi agonii, která byla spojená s úmrtím Starého světa; prožívali ji filozofové, malíři, spisovatelé. Objevil se nový pohled na světové dění, tak zvaný katastrofismus. Realita dvacátého století se ukázala být *zpusť ením*. Pro pra skou kolu se toto zpusť ení projevovalo v *národní tragedii ukrajinství* (2004, s. 3).

Termín *pra ská kola* je spíše *pracovním* pojmem, neboť se nejednalo o oficiálně organizovanou skupinu autorů, která by měla svou uměleckou platformu, případně manifest. Pojítkem jim byla hlavně rovina ideologická a světonázorová. Společně věřili v existenci ukrajinského *národního ducha* a toužili po ukrajinské státní nezávislosti (tyto názory byly pro představitele pra ské koly společné zvláště v jejich meziválečné tvorbě, dále se jejich cesty rozcházely). V jejich poezii je vyjádřena ztráta nadějí, ztráta rodné země, což se projevovalo mimo jiné v historických motivech. Cizina u nich vyvolávala komplex uprchlíka, jenž nese svůj *kříž cesty, který kdý musí nést na svoji Golgotu* (Ilnyckyj, 1992, s. 25-26).

Morávková uvádí, že pro tvorbu pra ských básníků ukrajinské emigrace byl společný pocit *nezakotvenosti, osamocení, vykořeněnosti* a snaha tvořit a pracovat pro svou vlast. Jejich tvorba je charakterizována *univerzálností*, která se projevovala ve znalostech evropské

historie a kultury. Tato univerzálnost se podobala obrazu renesančního umělce a vyvolávala pocit evropanství, pocit zařazení do celého kulturního evropského dění. Významným motivem pro ně byly dějiny, pomocí nich ukrajinští básníci vyjadřovali budoucnost a současnost. V jejich dílech se mísila minulost s přítomností (2001, s. 7).

Astafjev a Dnistrovij uvádějí, že pro historickou a filozofickou poetiku praeských básníků byl charakteristický pesimismus a patetické zobrazování v jeho hrdinského, válečného, vítězného z ukrajinských dějin. Zdůrazňovali různé historické faktory, které měly v průběhu staletí vliv na národní rozvoj Ukrajiny. Mezi tyto faktory patří např. byzantský vliv na formování kultury, varjašský vliv na formování administrativní a armádní tradice, stálé vpády kočovných kmenů, nebezpečí cizího zásahu ze strany Polska, Maďarů, a po roce 1654 také počátek ruské nadvlády (2004, s. 7-6).

Představitelé praeské básnické školy měli společnou zálibu v náboženské tematice. Používali mnoho křesťanských motivů a symbolů. Na jedné straně se jednalo o motivy, pomocí nich zachycovali náboženský idealistický světonázor, byla to celková víra v Boha jako otce a tvůrce celého světa. Na druhé straně pomocí symbolů a motivů z Nového zákona básníci uváděli různorodé existenciální, psychologické, sociální a kulturní problémy moderní doby (Astafjev, Dnistrovij, 2004, s. 9).

Nejvýraznějším představitelem *praeské školy* byl Jevhen Malaňuk. Pocházel z vesnice Archanhorod na jihozápadě Ukrajiny, sloužil v armádě Ukrajinské lidové republiky, po její porážce opustil Ukrajinu. Pobýval v polském táboře pro integrované v Kaliníně, kde spolu s básníkem J. Darahanem vydával časopis *Duha (Веселка)*, kde publikoval také své básně. Z táborů odešel do Československa a studoval v Poděbradech. Byl v Praze a Varšavě. Kucenko uvádí, že pobyt v Československu a následně v Polsku byl velmi bohatý a různorodý, zvláště pak z pohledu literárního a kulturního. Toto období bylo plné rozličných setkání, známostí, kulturních aktivit a spolupráce s českými a polskými umělci (Kucenko, 2001, s. 151).

Před koncem druhé světové války Jevhen Malaňuk musel utéct před sovětskou armádou do Německa, odkud později odjel do USA. Zemřel v New Yorku.

Ve své básnické a prozaické tvorbě ukrajinský spisovatel věnoval pozornost nejrozličnějším tématům a oblastem lidského života. Psal o kultuře, literatuře, umění, politice, národních otázkách, dějinách aj. Psal mnoho článků, které byly věnovány klasické literatuře, umělcům v emigraci, ukrajinským spisovatelům, také překládal z jiných jazyků. Chystal se vydat dějiny ukrajinské literatury. J. Malaňuk ovládal několik jazyků a dobře znal světové dějiny, což mělo vliv i na jeho tvorbu. V jeho díle můžeme najít vliv neoklasicismu, neoromantismu, symbolismu. Morávková uvádí, že pro rytmus prvních Malaňukových sbírek bylo

charakteristické bojové znění a motivy, které odráží jeho zkušenosti ze služby v armádě ULR. Posléze se jeho rytmus zpomaluje a střídá ho reflexe a elegie. Schéma abab se mění ve volný verš. Básník ve své tvorbě střídal různé básnické formy, psal i sonety. Pro jeho poezii jsou charakteristické motivy z dějin, mezi jeho oblíbená historická období patří antika a doba Kyjevské Rusi, biblické motivy aj. (Morávková, 2001, s. 80).

V Malaňukově tvorbě můžeme vydělit dvě období. Za prvé se jedná o poezii meziválečného období (do roku 1943), za druhé o poezii po druhé světové válce. Pro meziválečné období je příznačná bojovnost a apokalyptičnost, touha burcovat. Jako hlavní objekt zde vystupuje státnost Ukrajiny. V tomto období, jak uvádí Ivanyšin, básník demonstrovuje hlavní obavu, která byla spojená s obrazy zápasu, touhy, hrůzy, ukrajinské hrdinské přítomnosti. Lyrický hrdina meziválečného období se v Malaňukově tvorbě obrací k okupované vlasti, doufá v její *vzkříšení*, což přímo souvisí s nacionálně-osvobozeneckým bojem, který je vyjádřen vojenskými obrazy (2008, s. 184). Druhé období je charakterizováno příklonem k problémům individua ve víru dějin, básník reaguje na hrůzu druhé světové války, problematika ukrajinské státnosti ustupuje do pozadí. Básník se soustřeďuje na abstraktní problémy. Výstižně toto období charakterizuje Morávková: *V reflexivní poezii posledního období vzpomíná na svou navždy ztracenou vlast, zamýšlí se nad jejím osudem, ožívuje své mládí, chvíle těstí ví, a se blíží nemoc, konec, smrt. Dává najevo i své rozčarování z přetechnizovaného a stále brutálnějšího světa, který nedokáže zbavit člověka osamocení a zahřát ho lidským teplem. Dospívá k přesvědčení, že první Boží zákon je láska.* (2001, s. 81).

V Malaňukově tvorbě můžeme najít i řadu českých a moravských motivů. Tak např. ve své básni věnované Praze autor popisuje krásu tohoto města, hledá tady stopy Reinera-Marie Rilkeho a končí slovy:

*A dole hluboko stříbrná píseň řeky, -
v kamenných nábřežích plynula Vltava,
a nad Prahou zářily sluncem věky,
stála na stráž archandělů sláva.*

(Malaňuk, 2004, s. 40)

V jiné básni, také věnované Praze, autor popisuje hrdinskou historickou slávu města, která je spojována s přítomností, a na konci porovnává Masaryka s Markem Aureliem, nazývá československého prezidenta *architektem v edních dnů* (Morávková, 2001, s. 81). Básni pod

názvem *Moravské jaro* autor vzpomíná na moravskou přírodu, město Kolín nazývá Macharovým městem. Vzpomíná i na Machara, s nímž, jak u bylo řečeno v první kapitole, básníka pojilo přátelství. Také, jak uvádí Morávková, Malaňuk přiznal, že jeho raná tvorba byla ovlivněná tímto českým básníkem (2001, s. 82):

*V čera jsem do Národní Politiky
přinesl dodatek básně. V ní se Machar
ozval tak neopakovatelně moudře a věčně
(nepřijdu na to, jak jinak to popsát).
Taková trpká, poslední pravda,
Zakovaná do mramoru slok téměř římských,
Odhalená v pevné klasické formě,
Kterou ovládá jenom mistr
A jenom ten, co zenit překročil.
(Malaňuk, 1934, s. 70-71)*

Celkem Jevhen Malaňuk napsal deset básnických sbírek – *Stylet i stylos* (*Стилем і Стило́с*, 1925), *Herbář* (*Гербарій*, 1926), *Země a elezo* (*Земля й залізо*, 1930), *Pozemská Madona* (*Земна Мадонна*, 1934), *Polykratiův prsten* (*Перстень Полікрата*, 1939), *Moc* (*Влада*, 1951), *Poslední jaro* (*Остання весна*, 1954), *Srpen* (*Серпень*, 1959), *Prsten a hůl* (*Перстень і посох*, 1972), poema *Pátá symfonie* (*П'ята симфонія*, 1954). Byl také autorem publicistických a kritických prací – např. *Knihy postřehů* (*Книга спостережень*, 1962, 1966), *Nástin dějin naší kultury* (*Написи з історії нашої культури*, 1964) aj. Za zmínku stojí fakt, že básník nevydal žádnou svoji knihu na území Ukrajiny, pokud nebudeme počítat s dvěma knihami vydanými ve Lvově, který v té době patřil Polsku.

3. 2 Malaňuk a jeho vlastenecké motivy

Hlavním tématem v Malaňukových dílech je téma ztráty ukrajinského státu po porážce ULR. Toto téma autor čtenáři zprostředkovává prostřednictvím různých symbolů a motivů. Důvody nezdarů Ukrajiny nachází v proměně národní psychiky, v ztrátě vlastnosti, které národ měl v nejlepší době a v době kozáctva (Illyckyj, 1992, s. 35). Ztráta ukrajinského státu pobídla Malaňuka k tvoření duchovní státnosti, která měla být předpokladem politické státnosti. Tento cíl byl v jeho tvorbě nejdůležitější. O tom básník pojednává již ve své první

sbírce *Stylet i stylos*. Stylet je symbolem stálého boje za ideály národa, tím jí hrdinové a mesiáši. Stylos je světem umění s jeho vybranou harmonií, je to hudba lidských citů, síly dobra a zla (Salyha, 1994, s. 48). Symboličnost těchto obrazů je jasná: stylet je druh zbraně pro blížký boj, stylos je dřevěná hůlka, kterou používali pro psaní na voskových deskách. Autor se rozhoduje mezi tím, jestli má bojovat za vlast jako voják, nebo jako básník. Jak uvádí Ilnyckyj, tyto dva obrazy mohou být ve vzájemném konfliktu, ale mohou jeden druhý i doplňovat. Autor se v melodice svých básní snaží o přesnost a drsnost, ale jeho lyrický hrdina je zároveň citlivá a vnímavá osobnost, která je schopná kochat se krásou přírody, vystihnout cit samoty a nostalgie (1992, s. 38):

*Stylet či stylos? nepochopil. Tragické
váhy kolísají, jsou na rozpacích.
V hlubinu kotvu nespustil jsem,
pluji a pluji kolem břehů krásy.*
(Malaňuk, 2004, s. 10)

Malaňuk zdůrazňuje, že si básník má uvědomovat svoji *nekompromisní roli před pravdou slova*. Básník by se měl účastnit vytváření národního uvědomění národa. Ví, čím byly dějiny národa a čím byl sám národ. Šel za pro svůj národ lepší osud (Salyha, 1994, s. 49). Pro Malaňuka básník patří svému národu, musí pomáhat tomuto národu v jeho těžké době, musí být jeho mluvčím. Tímto způsobem básník uvedl do ukrajinské literatury nové chápání funkce umělce, které se lišilo od tehdy populárního pojetí představitelů ukrajinského nacionalismu, kteří tvrdili, že role umělce spočívala ve výchově národa:

<i>U činí mne bičem Tvým výstřelem, krvavým rámem, aby aspoň černý dým zůstal nad ztraceným ránem.</i>	<i>Ké mne bičem svým učiní , aby masakroval duše, aby do pohybu uved vra ednou moc divočiny.</i>
..	(Malaňuk, 2004, s. 8)

Malaňuk rovněž používá legendu ze Starého zákona, aby vytvořil analogii mezi ujařmeným Samsonem a básníkem porobovaného národa. Samsonovi bylo předurčeno zachránit Izrael před filistínskou nadvládou, a pokud jde o Malaňukova lyrického hrdinu, ten byl povolán sloužit svému národu (Kucenko, 2001, s. 156).

Autor není básníkem, který by svou vlast bezmezně idealizoval, naopak, vidí v ní výrazné nedostatky. Vidí pasivní naděje Ukrajinců, sentimentální klid a zálibu v divokých zábavách. Neuniká mu i takový ukrajinský typ člověka jako přizpůsobivý Malorus. Stepní prostor je spojován nejen s ukrajinskou slávou z antických dob, ale i s její hanbou. Malaňuk zhuťuje temné barvy kolem negativních momentů ukrajinských dějin, kritizuje obraz Malorusa, soudí jej, ale tato ostrá a nesmlouvavá kritika má svůj původ v lásce ke své zemi. Autor uplatňuje ve své tvorbě nenávisť a lásku současně (Salyha, 1994, s. 65). Kucenko uvádí, že si básník vybral cestu *národní kritiky*. V jeho tvorbě se vyskytuje výrazně negativní obraz Ukrajiny, kterému autor dával do protikladu historickou slávu. Zdůrazňuje, že soudobý stav vlasti potřebuje právě kritický pohled na skutečnost, a vystupuje proti sentimentální tradici v ukrajinské literatuře, proti stereotypu Ukrajince, o kterém se zpívá v *sladkých písničkách* (2001, s. 198, 215). Tento jeho pravdivý a kritický pohled nebyl přijat v emi ukrajinskými umělci, a proto byla básníková tvorba často předmětem dosti ostré kritiky:

*Kozácké bubny kdesi právě hřměly,
čas přines nejednou eleza dar,
tehdy spočinul v klá ter potemnělý,
moudrostí vysílený Vladař.*

(A ty v neklidu jsi krátce otálela:

sarmatských úst med jedovatě opojný

Tatarům vydala jsi vysílená

a Bátu-chánův stan sly el tvůj smích.)

*A z Čyhyrynu, z Baturynu v mlhách
(kozácké slunce sotva vysvítá)*

*dva hejtmani, mrtví a zpití, vycházejí,
z nich ka dý dlouze v pláči zazpívá.*

(Malaňuk, 2004, s. 30)

Výrazný je motiv nostalgie a stesk po domově, které jsou nejvýrazněji vyjádřené ve sbírce *Herbář*. V emigraci básník bolestivě prožíval rozluku s domovem, cítil se v cizině v osamocení. Vzpomínal na svoji vlast, která k němu přicházela ve snech a vzpomínkách na dětství. Básně s tímto motivem jsou plné smutku a beznaděje, lze poznat, že autor nevěří ve svůj návrat domů, je pro rodnou zemi mrtvý:

Netřeba paří ské dlá dění,

ulice Prahy prastaré:

o rukou matčinych zdá se mi,

o staré slámě rodných střech.

Tak život ubíhá, a vím,

uplyne, stra živě se kaji.

A matka sedíc na zápraží

dávno u na mne nečekají.

(Malaňuk, 2004, s. 20)

K motivům stesku po domově patří také motiv emigrace. Emigrace vyvolává u básníka zesílený cit nešťastné lásky k vlasti, vzpomínky na její krásu, kterou často opěvuje pomocí motivu jara. Autor jakoby nevěřil, že se může najít těšit v cizině:

Proč tuto hroznou, poslední touhu

Jsem nucen pít zde,

Kdy jsem ji za il bolest zneuctění

I nápoje v ech pozemských jedů?

(Malaňuk, 1926, s. 44)

Jak uvádí Salyha, při tvoření svých obrazů Ukrajiny Jevhen Malaňuk vychází z konkrétních historických a zeměpisných reálií. Ukrajina je pro básníka neomezenou stepí, v ní pobývají lidé svobodného ducha. Problém vidí v tom, že země leží mezi Evropou a Asií, které ji dobývaly, byli mezi nimi Pečenihové, Turkotataři, Polovci, Tataři, národy sousedních států. Ukrajina nemohla získat svoji nezávislost kvůli stálé potřebě bránit se (1994, s. 65).

Jiný problém ukrajinského národa podle Malaňuka vyplývá z toho, že Ukrajina je v průběhu celých dějin odtrhnutá od evropského kontextu, centra umění a hybné síly společensko-historických změn. Ukrajinský národ získává a dědí jenom politickou pasivitu a omezenost světového obzoru jako výsledek odtažitosti od evropského dění (Salyha, 1994, s. 67).

Důležitý je motiv otroctví, který je u básníka spojen s kritikou ukrajinského národa. Básník vidí otrocké postavení Ukrajiny, které proniklo i do podvědomí národa, stalo se součástí jeho charakteristiky, mentality. Malaňuk zdůrazňuje, že pro obrození Ukrajiny je potřeba zničit otroka v nás samých:

Odsud tvá čerkaská nestálost

A tvá krev otrocká také odsud,

A děti, jako kuřata hloupá,

A slzavé písně, a bolest bandury

A ta zesláblost líná

Srdce, rozumu i rukou,

Bezvůlný po itek z pláče

Nestydatě plebejských muk

(Malaňuk, 1934 s.67)

Vedle motivu úpadku národa najdeme i motiv nepřítele, kterého reprezentuje Rusko. Autor se na něj obrací s hněvem a nenávistí:

*Z dá se, e jsem pronesl ortely v echny
Prudkým a zlostným ver em A Rusko
Je tě dohnívá, jak zdechlý brontosaurus,
A mrtvola jako hora mrtvě je vidět.
Ó krutá mrcho! Tvůj posmrtný duch
Je tě se mstí páchnoucí beznadějný Lazar, -
A jenom dole se plazí nákaza.*
(Malaňuk, 1943, s. 58)

Básník vyzývá ukrajinský národ k boji a odplatě, věří, e se jednou národ probudí a vrátí svoji bývalou slávu a svobodu, zničí nepřátele:

*Je tě povstane, vstane z mrtvých
Veliký kahan Dněpru!
Nepomohou opo děné oběti:
Nikoho nebudeme brát do zajetí
Nejsme mr inou shnilého impéria,
Na zdechlinách krvavých kremlů
pozdvihneme rozhoupané prerie
Stepní země.*
(Malaňuk, 1934, s. 61)

Velmi výrazné jsou motivy prokletí a trestu ukrajinské země a národa, které se prolínají celým meziválečným obdobím Malaňukovy tvorby. Jak uvádí Kucenko, Malaňukova Ukrajina je potrestána a jde prokletou cestou. Ukrajina je asociována s Golgatou a emigrace s biblickým sy etem o tom, jak Izraelité opustili Jeruzalém (2001, s. 165):

*Rozvalina. Rozvalina. Jako fatum, jako rozsudek.
Nav dy. Navěky. Skrz vír pokolení.
A ádný smysl, a ádné hranice
Na třikrát potrestané, prokleté zemi.*
(Malaňuk, 1934, s. 54)

Autor často nechápe postavení své země a ptá se Boha, proč jeho země trpí a nemůže najít východisko. Kucenko upozorňuje na to, že u Malaňuka je neštěstí Ukrajiny trestem Božím (2001, s. 166):

Divoké tělo a mrtvou dušou Bohu!
Jaký černý hřích je spojil,
Aby století, století po bezcestí
Nesli Vírem slepý hněv.
(Malaňuk, 1934, 49)

Výrazným motivem v básních Jevhena Malaňuka je motiv mesiáše a vůdce národa. Na jedné straně se objevují osobnosti z dějin ukrajinského národa, většinou spojené s kozáctvím a Kyjevskou Rusí, např. král Danylo Haličský, Ivan Mazepa aj. Jsou to obrazy bývalé slávy:

a hned se za Mazepou a Petljurou
Vypráví pluky nových Mazepů.
Opravdu se i této budoucí bouře
Pokorně pokoří step?
(Malaňuk, 1934, s. 64)

Autor rovněž používá obrazy osobností ukrajinské literatury, které představuje např. T. H. Ševčenko, P. Kulič. Tyto osobnosti jsou symboly ukrajinského boje za vlastní existenci, ideály obroditelů národa:

tu se země zakymácí,
národem v ní vulkán třese,
jako božský dar se vrací
prométheovský duch Tarase.
(Malanjuk, 2004, s. 34)

Na jiném místě básník doufá, že ukrajinská země porodí nového vůdce, jen ji zachrání a osvobodí. Vojčyn uvádí, že motiv vůdce národa prochází celou básnickovou tvorbou (1993, s. 62):

*Ale ne nadarmo, ne nadarmo byla celá step kostmi poseta
A na ka d'ém kří i u cesty ukří ovaná bolest.
V přípontské stepi zplod' stepního Mesiá e,
Madono Divokých Polí!
(Malaňuk, 1934, s. 77)*

Obraz Ukrajiny a svůj vztah k ní Malaňuk vyjadřuje rozporně. Vojčy yn poznamenává, e se v Malaňukových protikladech často střídá víra zklamání, láska nenávist, poslu nost hrdost (1993, s. 66). Častým obrazem vlasti u básníka je obraz eny, mů e to být matka, man elka, milenka, prostitutka, světice, vědma. Takovým způsobem autor personifikuje obraz Ukrajiny:

*A ty trne v objetích ohnivých,
A vzdychá v sladkých snech,
Nevěsta Milovaná Maminka!
Vesna!
(Malaňuk, 1925, s. 24)*

Nejvýrazněj í dvojakost je vyjádřena v symbolických obrazech Pozemské Madony a Stepní Hellady. Jak uvádí Ilnyckyj, na jedné straně je to Marie, která má porodit nového Mesiá e, na druhé straně je to Anti-Marie, krásná a mrtvá vědma, která o ívá v noci (1992, s. 35). Následující dva úryvky z básní, které poskytují obrazy Ukrajiny, dobře vystihují vý e řečené:

*Tak jako v jónské kolonádě
ti e rů ovi dívčí sníh,
lůna oblíby ukrývaje
v rukou i nohou lilijích.*

*Jediná! Neurazím zrakem
obraz Madony zahalen
i na čele i na lících
(Malaňuk, 2004, s. 44)*

Nebo:

*bezvládně le í , učiněná mirá .
Kdy noc se sná í, ty co bosorka,
upíří křídla k letu rozepíná*

*a sýček z polesí ti zahouká,
z močálu kváká omámená ába,
tma epotá a spící Dněpr vzlyk,*

ty stra ná, nahá, vzlétá na svůj sabat (Malaňuk, 2004, s. 32)
z barbarské krve vlastních dětí pít

Báseník pro ni ádá oči tĕní od hříchů ohněm. Musí se stát Juditou¹, aby porazila své nepřátele. Jenom tak se mů e stát Madonou (Ilnyckyj, 1992, s. 35):

A t' se v hrdle udáví křik,
Kdy vzdorovat začne, ať bude hned zabít
Kdy tak navěky, navěky, -
Bud' ne Marií, a Juditou!
(Malaňuk, 1934, s. 51)

Ivany yn si v ímá, e Malaňukova Anti-Marie ztrácí ve svém obraze rysy matky. Nemů e být základem existence ukrajinského národa, proto e je jenom hračkou vůdčích národů (2008, s. 245):

Jenom ty, přemilovaná cestovateli, -
Dává ka dému roztrhané tělo pro útěchu,
A kousají, a krtí pinavýma rukama,
A s pláčem tvým je slité chrčení a smích.
(Malaňuk, 1929, s. 10)

Obraz Stepní Hellady je také dvojaký. Je to dědička skutečné Hellady s jejími humanistickými tradicemi, a současně je to Hellada s *neupřímým zrakem*. Po ukončení svých lep ích období se Hellada stala kořistí svých sousedů a báseník doufá, e z lůna *skytské* Hellady vyjde nový Řím, na něj se autor orientuje (Ilnyckyj, 1992, s. 35):

Vím medem slunce, Lado,
V tvém starém těle jaro.
Má stepní Hellado,
Jsi nyní anticky jasná.
(Malaňuk, 1929, s. 19)

¹ idovská ena ze Starého zákona, která zachránila své město před dobytím nepřátel.

Protikladný básníkův vztah k Ukrajině je vyjádřen tím, že vedle různých motivů, které oslavují krásu rodné země a slavnou minulost národa, můžeme najít i motivy Ukrajiny-otrokyně, děvky, která má *nečisté tělo, mrtvou duši* aj. Autor ji také velmi často proklíná:

*Bud' prokletá v pramě své noci
Celou váni mého hněvu!
Celým úlenstvím mé inspirace!*
(Malaňuk, 1934, s. 51)

Ale současně se autor kaje a vyznává lásku k ní, prosí o odpuštění:

*Omlouvám se, omlouvám se za rouhavé básně,
Omlouvám se za tvrdá, opovrhlivá slova!
Hořké je století naše, a my jsme snad je těžší horší,
I hořké písně zpívá prázdná duše.*
(Malaňuk, 1926, s. 37)

Protikladu podléhá i vize budoucnosti. Z autorových básní můžeme vyvodit, že věří v lepší budoucnost svého národa a ve vzkříšení vlasti, ale na druhé straně se objevují motivy pesimistického rázu ohledně budoucnosti lidstva a života:

*Zase západ rozbouřený. Nedobrý.
Zase prorokuje krví liter,
a my zemřeme jako Obři,
a bude step, rozvalina a vítr.*
(Malaňuk, 1925, s. 15)

Pesimistický a skeptický názor má Malaňuk i na současnou dobu:

*Sama doba hluchý Beethoven,
Sama doba slepý Homér.*
(Malaňuk, 1943, s. 146)

Zajímavý je Malaňukův básnický jazyk a styl. Malaňuk ve své tvorbě rád používá archaismy, které slouží pro zesílení stylistického zbarvení. Vojčyn píše: *kdyby bylo zapotřebí upřesnit, ve kterých dílech používá Malaňuk archaismy, výsledek by byl následující: ve v ech básních s národní nebo historickou tematikou básník takovým způsobem dosahuje slavnostního znění poezie, nebo jí dodává patetickou formu kázání*² (1993, s. 87). Mezi archaismy najdeme slova ze staršího ruského jazyka, fráze z náboženské nebo starší ukrajinské literatury. Autor tvoří i neologismy, které se zřídka stávají částí slovní zásoby jazyka (*znekrídlené tělo* *знекрилене тіло*, *de tépád* *доуцонад*). Nejdůležitější v jeho společenské a polemické poezii je expresivní a emocionální slovní zásoba, pomocí ní autor vyjadřuje zvláštnosti svého chápání světa a vytváří tak osobitý styl (*varja ská ocel*, *byzantinská měď*, *zdechlý brontosaurus*). Pomocí expresivní a emocionální slovní zásoby básník vytváří velmi dynamický, pateticko-vznešený tón. Zbarvení jeho poezie bylo hodně rétorické, a tematika byla filozoficky-intelektuální. Z toho důvodu se v jeho tvorbě nesetkáme se zdvořilými a hypokoristikou. Má v oblibě aforizmy. Malaňuk často používá aliteraci, anaforu, asonanci, zvukomalbu, je bývají spojené mezi sebou a zdůrazňují fonetické zvláštnosti básně. Nejraději měl neúplné rýmy (Vojčyn, 1993, s. 87-92).

J. Malaňuk věnoval značnou část své tvorby službě své vlasti. Zdůrazňoval důležitost funkce a role umělce v životě rodné země. Nesnažil se oslavovat tradice ukrajinského národa, ale povzbuzoval vlast k boji za její svobodu. Básník si byl vědom ubohého stavu své země, což ho pobuřovalo. Celou svojí tvorbou se snažil založit morální hodnoty ukrajinského národa, která by se měla v budoucnosti stát předpokladem pro nezávislý stát. Kritizoval pasivitu ukrajinských lidí, jejich otročskou a lhostejnou mentalitu. Jako protiklad současného stavu používal motivy z dějin Ukrajiny. Měl zvláštní zálibu v době antické a v době kozáctví. Zdůrazňoval také potřebnost vůdčích osobností v rozvoji každého národa, což se projevovalo v motivu mesiáše. Celkově je pro jeho tvorbu charakteristické používání protikladných motivů a obrazů. Vedle posvátných obrazů vlasti najdeme také obrazy, které vlast kritizují a ponižují, autor ji proklíná i prosí o prominutí, věří v její budoucnost a současně vyjadřuje pesimistické názory na budoucnost lidstva aj. Slovenský ukrajinista M. Nevrlý tento jev v Malaňukově tvorbě charakterizuje těmito slovy: *Milovat a nenávidět vlast je dáno geniům. Takovým způsobem mohl kárat Ukrajinu jenom ten, kdo byl připraven za ni dát svůj život. Ten, pro kterého ona už krev a svaly vrostla. Opravdu nebývalé a netradiční pro nás chápání vlastenectví! Zvykli jsme si jenom na pochvalu svého rodného, na glorifikaci tyranů, v jeho*

² Přel. A. M.

toho, co dokonce i nás ničí. Zapomněli jsme, e pro léčení nemoci, potřebujeme ji znát, umět ji najít. ³ (1990, s. 174).

³ Přel. A. M.

IV.

Prolínání dvou národních poezií a básníků

V předchozích kapitolách jsme se zmínili, že Josefa Svatopluka Machara a Jevhena Malaňuka pojilo osobní a tvůrčí přátelství a existuje dochovaná korespondence mezi těmito básníky. K dispozici máme Malaňukovy dopisy a jeden dopis Macharův, který M. Nevrlý v článku pod názvem *Neznámý Macharův dopis* publikoval roku 1990 v časopise *Tvar*. Ostatní dopisy českého básníka, jak je známo z této článku, se nacházejí v osobním archivu první Malaňukovy manželky v USA.

V Malaňukových dopisech můžeme vidět velkou úctu a lásku k staršímu českému básníkovi, kterého vždy oslovuje *drahý Mistře*. Ukrajinského básníka velmi zajímají Macharovy názory na různé otázky z kulturního a politického života v Československu. Ptá se na atmosféru literárního prostředí 70. a 90. let v Čechách a předmětem zájmu je i literární a filozofické podhoubí, v něm český básník působil. Prosí Machara, aby mu napsal o F. X.

aldovi, o kterém Malaňuk sbíral informace a chystal se napsat nekrolog v ukrajinském tisku. Přitom Macharův názor má pro něho velký význam. Potvrzením toho, že ukrajinský básník cítil velké přátelství k českému básníkovi, mohou být tato slova z dopisu z 2. května 1931:

*Již rok co jsme se neviděli, ale já vždy mám Vaši tvář před očima, schází mi jen stisknutí ruky jedině. Avšak mnoho bych za to, abych Vás mohl uvidět*⁴. J. Malaňuk s nadšením překládal Macharova díla do ukrajinštiny a usiloval o to, aby se ukrajinská společnost více seznámila s českým básníkem. O tom, že Malaňuk respektoval Machara jako básníka, svědčí např. následující úryvek z dopisu ze 7. dubna 1931: *Je to zajímavé a charakteristické, že slovanský východ nejméně zná Vás. Pravda, že my (Franko, Lucký) a Poláci / / aspoň dali řadu překladů. Rusové ani se nedomysleli o Vás. Básník Balmont a jiní překládali O. Březinu, J. Vrchlického, dost psalo se o nich, ale o Vás ani slova koda, samozřejmě po jejich straně, - a ne po Vaší.*⁵ Ukrajinský básník rovněž věnoval Macharovi několik svých básní a poem.

Pro ukrajinského básníka byl J. S. Machar nejenom velkým básníkem, ale i člověkem, s ním měl blízké literární a životní názory. Oba dva zažili emigraci, práci, která nenechává ani síly ani čas na básnickou tvorbu: *S mojimi básněmi je to zlé: inženýrství zirá to, čemu se říká nadšení, zkrátka to jsou dva zcela odlišné způsoby myšlení: analitický a syntetický. A především poezie vyžaduje čas, kterého, bohužel, nestačuje / / smířit technologii života*

⁴ Zde i dále Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond J. S. Machara.

⁵ V citovaných zachovávám podobu Malaňukových dopisů se v nich chybami.

s moji povinností vůči době a vlasti (říkám to bez jakékoliv patosu a pseudoklasycismu), kterou stále cítím a kterou nosím, jako břímě, dnem i nocí to je pro mne iivotní problem dne ka. A právě v této věci chtěl bych abyste se Vy podělili svoji zkušenosti. (dopis z 29. června 1930).

Macharův dopis nám potvrzuje vzájemné přátelství, důvěrné vztahy obou básníků: *Milý příteli, děkuji vám ze srdce za Vaše: za knihu, za obrázek, kde jste se synáčkem, za laskavé řádky Vaše za Vaše, za Vaše. Knihu jste datoval 28.II. den mých pseudonarozin. Já totiž mám je 29.II. ale co dělat, když ten únor letos měl jen 28 dní? To jsem v tom viděl jaksi dar od osudu taky.*

Přeji tomu Vašemu synkovi, aby byl něčím, co by ho těšilo, aby nemusel proklínat iivot, tak, vidíte? Já mám takového vnoučka, je půldruhého roku starý, ale vidím jej málo je v Mor. Budějovicích, autem nebo drahou odtud je to 4 1/2 hodiny cesty tam to jen písemné zprávy mohou dostávat o něm.

Těším se na čtení IV. knihy Vaší lyriky, půjde to pomalu, ale půjde to. Za stránky 70, 71, 72 Vám děkuji již dnes pochopitelná zvědavost vedla mě nejdříve k nim.

Jinak o sobě mnoho povědět nemohu. Kašpár a chrapotem vzdávám daň o klivém počasí, lecos krabu, lecos tisknu a jsem rád, že mé Sebrané spisy začnou vycházet zase rychleji iiv tempem.

Buďte zdravý a zdraví Vaši drazí moje dcera děkuje a k mému pozdravu se připojuje.

Váš Machar (Nevrlý, 1990, s. 7).

Společné názory literární a iivotní bychom mohli vyvodit z předchozích kapitol, v nich jsme analyzovali vlasteneckou poezii v tvorbě J. S. Machara a J. Malaňuka. Je patrné, že z jejich tvorby lze vyvodit společné národní motivy. Jedním z takových motivů je motiv touhy po vlasti v emigraci, který básníci vyjádřili např. obrazem Odyssea, jenž směřuje ke své Ithace (Macharova báseň *První dojmy*, Malaňukova *Doba/Доба*).

Zároveň se objevuje nové pojetí vlastenectví, jeho základem se stal kritický a skeptický pohled na stav národa. oba dva autoři odmítali dosavadní prázdné chvalozpěvy vlasti, místo toho kriticky analyzovali minulost a současnost. Jejich láska k vlasti a obava o ni se projevovaly v její kritice. Nebáli se ostře kritizovat a jít proti proudu. Machar kritizoval prázdné vlastenectví, které bylo populární v jeho době. Český básník kladl důraz na to, že právě otevřený a pravdivý pohled na skutečnost může pomoci najít cestu z nepříznivé situace, v níž se nacházela jeho vlast. To samé zdůrazňoval ukrajinský básník. Malaňuk trval na tom, že jenom kritický pohled na sebe sama, chápání negativních rysů založených v nás a jejich překonávání, pomůže získat svobodu a dosáhnout žádoucí státnosti. Následujícím společným

motivem byla i nenávisť k nepříteli své vlasti. U Machara to byla Vídeň, u Malaňuka Rusko. V jejich poezii najdeme mnoho stvůr obrazů poráky těchto nepřátel, výzvy k povstání a k boji. Zvláště se tento společný motiv projevuje například v obrazech ze Starého zákona o Dalile a Samsonovi (Macharova báseň *Na Kahlenbergu*, Malaňukova báseň *Noce/Hoci*). Z výše řečeného také vyplývá jiný společný motiv – motiv otroctví, který se často objevuje v básních obou spisovatelů (Macharova báseň *Na Kahlenbergu*, Malaňukova báseň *Panna-Potupa/Діва-Обуда*).

Chápání neuspokojivého stavu svého národa v přítomnosti vyvolalo u básníků i pesimistický výhled do budoucna (Macharova báseň *Bolestná epitaola*, Malaňukova báseň *Zlověstné/Зловиче*). Malaňuk a Machar se snažili najít východisko a pochopit příčiny, které k tomuto neutěšenému stavu vedly. Z toho vyplývají motivy nespokojenosti s dobou a obava o rozvoj celého lidstva. Machar se v epigrafu k básni *V soumraku* vyjádřil o své době slovy neznámého filozofa: *Soumrak, přechodní fáze, jest kletbou generace, která v ní leží. To není onen starý pesimismus, ni onen světobod romantiky, je v ní lidstvo zirájí, - to jest ona tajemná nemoc nejisté, nevyzpytatelné doby* (Machar, 1958, s. 95).

Samozřejmě nemůžeme opominout zálibu Machara a Malaňuka v dějinách, zvláště v antice. Oba dva se obraceli k historii, hledali v ní příčiny a důvody národního úpadku, a v antice nacházeli své ideály. Malaňuk pomocí různých obrazů z dějin byzantských, varjaských, antických atd. zobrazuje Ukrajinu, dává jí *druhé jméno* Hellada. Poukazuje na kladné vlivy antické doby, kterým jeho vlast podlehla v minulosti. Vidí v Ukrajině dědičku kultury Řecka. Studuje a analyzuje dějiny, aby našel důvody soudobé tragedie vlastního národa. Machar obdivoval antiku, která mu sloužila jako zbraň v boji proti soudobému klerikalismu, proti němuž básník bojoval celý život. Oba básníci oslavovali kulturu Řecka a sílu Říma (Macharova báseň *Hannibal ante portas*, Malaňukova báseň *Poselství/Послание*).

Podobně oba básníci pohlíželi na roli básníka v životě národa. Machar v rámci manifestu *České moderny* prohlásil, že role umělce spočívá v pravdivém zobrazení skutečnosti, toto zobrazení by mělo pomoci národu dosáhnout svého rozkvětu. Malaňuk také zdůrazňoval zodpovědnost básníka před pravdou. Viděl funkci umělce ve formování uvědomění národa:

Básník je mechanikem lidských mas (Malaňuk, 1943, s. 19).

Machar a Malaňuk byli nuceni prodloužit dlouhá léta v emigraci, ale srdcem byli oba básníci vždy se svou zemí, bojovali za ni perem, vždy stáli na její straně.

Závěr

Cílem této práce bylo seznámit se s tvorbou českého básníka J. S. Machara a ukrajinského básníka J. Malaňuka, určit jejich společné motivy v rovině ideové.

Analyzovali jsme vývoj česko-ukrajinských literárních vztahů od 19. století a do počátku druhé světové války. Viděli jsme, že tyto vztahy byly je te na konci 19. století slabé a nesystematické. Pojítkem česko-ukrajinských kulturních vztahů této doby byla osobnost ukrajinského spisovatele I. Franka, který se snažil přiblížit české společnosti ukrajinskou kulturu a mylenky. Franko překládal do ukrajin tiny díla K. H. Borovského, J. Vrchlického, J. Nerudy, J. S. Machara, s ním ukrajinského spisovatele pojil společný pohled na mylenky vlastenectví. Právě Franko seznámil ukrajinského čtenáře s tvorbou Machara.

Jiný ráz nabývají česko-ukrajinské vztahy v meziválečném období. V této době byla na území Československa ukrajinská kultura zastoupena politickou emigrací z východní a západní Ukrajiny, což umožnilo blízké styky obou kultur. Avšak k prolínání obou kultur nedošlo, ačkoliv kulturní život byl velmi bohatý. Výjimku tvořilo přátelství Machara a Malaňuka, které nám potvrzuje dochovaná vzájemná korespondence.

Tvorba J. S. Machara byla věnována nejružnějším společenským tématům. Nejdůležitější bylo jeho nové pojetí vlastenectví, které bylo vyjádřeno kritickým pohledem na národní situaci, politiku a společenskou morálku. Básník se snažil ukázat spoluobčanům jejich negativní rysy a inspirovat je ke změnám a boji proti úpadkovému stavu jejich vlasti. Protestoval proti prázdnému vlastenectví.

Obdobný postoj k vlastenectví můžeme pozorovat i v tvorbě J. Malaňuka. Ukrajinský básník se ve své tvorbě nebál kritizovat svou vlast a spoluobčany. V Malaňukově době bylo toto nové vlastenectví velmi radikální a lišilo se velmi výrazně od představ, které tehdy dominovaly v ukrajinské společnosti. Zkoumání básnické tvorby Machara a Malaňuka umožnilo vydělit společné základní motivy v jejich vlastenecké poezii. Jednalo se zvláště o otevřenou kritiku negativních rysů vlastního národa, o roli básníka jako mluvčího vlasti, nenávist k nepřítelům (Viedeň, Rusko), výzvu k boji a změnám, obavu o budoucnost a skeptický pohled na současnou dobu aj. Oba dva básníci se inspirovali obrazy a motivy ze světových dějin. Vydělovali kulturní dědictví antiky a vojenskou sílu Říma.

Básnická tvorba Machara a Malaňuka slouží svému národu a vlasti. Jejich básně jsou smělé, drzé a dotýkají se každého národně uvědomělého čtenáře. Z toho důvodu bude v budoucnu jejich tvorba zaujímat důstojné místo v literatuře svého národa.

Seznam použité literatury

- Astafjev, O. H., Dnistrovyj, A. O. *Pražská poetyčnaja kola: antologija*. Charkiv: Vesta, Ranok, 2004.
- Borovský, Karel Havlíček. *Politické spisy*. Díl 1., Pražské noviny (1848-1849)/ k vydání upravil Zdeněk V. Tobolka. Praha: Jan Laichter, 1900.
- Čenek, Jiří. *Vrchlický Machar: Epopeje lidstva*. Praha: Jan Laichter, 1937.
- Franko, Ivan. *Jan Neruda*. In Molnár, M, Mundaková, M. *Styky Ivana Franka s Čechmi a Slovákmi*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1957.
- Franko, Ivan. *Karal Havlíček Borovský*. In Molnár, M, Mundaková, M. *Styky Ivana Franka s Čechmi a Slovákmi*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1957.
- Franko, Ivan. *Tvory v 20 tomach. Tom 1. Autobiografični materiály*. Kyjiv, 1955. Podle Genyk-Berezovská, Z. *Ve znamení Ivana Franka*. In Zilynskyj, O. *Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků: 1814-1864: vědecko-bibliografický sborník*. Praha: Svět sovětu, 1968, s. 50.
- Franko, Ivan. *Z čuých literatur: česka moderna i J. S. Machar*. In Molnár, M, Mundaková, M. *Styky Ivana Franka s Čechmi a Slovákmi*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1957.
- Franko, Ivan. *Z novoji českoji literatury: Magdalena, napsal J. S. Machar v Praze 1884*. In Molnár, M, Mundaková, M. *Styky Ivana Franka s Čechmi a Slovákmi*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1957.
- Genyk-Berezovská, Zina. *Ve znamení Ivana Franka*. In Zilynskyj, O. *Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků: 1814-1864: vědecko-bibliografický sborník*. Praha: Svět sovětu, 1968.
- Hontar, P. *Ukrajinsko-česki literaturni zvjazky v XIX. st.* Kyjiv: Deravne vydavnyctvo chudoňnjoj literatury, 1956.
- Chaloupka, Otakar. *Průruční slovník české literatury: od počátků do současnosti*. Brno: Kma, 2007.
- Ilnyckyj, Mykola. *Zachidnoukrajinska emigrantska poezija 20-30-tych rokiv*. Kyjiv: Tovarystvo Znannja Ukrainy, 1992.
- Karásek ze Lvovic, Jiří. *J. S. Machar: přednáška k sedmdesátinám básnickovým vsále Slovanského ostrova 8. března 1934*. Kroměříž: Mor. Bibliofilové, 1934.
- Kucenko, Leonid. *Dominus Malaňuk: tlo i postat'*. Kirovohrad: Centralno-ukrajinske vydavnyctvo, 2001.

- Kucenko, L., Pančenko, V. *Jevanhelije ču ych pil' : podoro do dvoch vyhnanciv*. Kirovohrad: Obl. orhanizacija Spilky pys mennykiv Ukrajiny, 1996.
- Kucenko, Leonid. *Ni, v e nikoly ne pokajusja : Jevhen Malaňuk: istorija ischodu*. Kirovohrad: Bibl. urnalu Ve a , 1997.
- Lehár, Jan. *Česká literatura od počátku k dne ku*. Praha: NLN, 1998.
- Machar, Josef Svatopluk. *1893-1896*. Praha: F. imáček, 1897.
- Machar, Josef Svatopluk. *Golgotha*. Praha: Aventinum, 1931.
- Machar, Josef Svatopluk. *Confiteor*. Praha: olc a imáček, 1922.
- Machar, Josef Svatopluk. *Tristium Vindobona 1-20: 1889-1892*. Praha: Mladá fronta, 1958.
- Machar, Josef Svatopluk. *Třicet roků*. Praha: nákladem Gustava Dubského, 1922.
- Machar, Josef Svatopluk. *Výbor z básní*. Irkutsk: Informačně osvětové odbor M. V., 1919.
- Machar, Josef Svatopluk. Archiv Franka, rukopis № 421/V, s. 475-476. Podle Podle Genyk-Berezovská, Z. *Ve znamení Ivana Franka*. In Zilynskyj, O. *Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků: 1814-1864: vědecko-bibliografický sborník*. Praha: Svět sovětu, 1968, s. 51.
- Malaňuk, Jevhen. *Herbarij: knyha vir iv 1920-1924*. Hamburg: Piligrim, 1926.
- Malaňuk, Jevhen. *Pod cizím nebem*. Přel. Václav Daněk a Tomáš Va ut. Praha: Ukrajinská iniciativa v ČR, 2004.
- Malaňuk, Jevhen. *Stylet i stylos: vir i 1923-1924*. Podjebrady: Kyjiv, 1925.
- Malaňuk, Jevhen. *Vybrani poeziji 1923-1943*. Lviv: Ukrajins ke Vydavnytvo, 1943.
- Malaňuk, Jevhen. *Zemlja j Zalizo: Tretja knyha vir iv*. Pary : Tryzub, 1930 (29).
- Malaňuk, Jevhen. *Zemna Madonna IV. kniha liryky*. Lviv: Kyjiv, 1934.
- Martínek, Vojtěch. *J. S. Machar*. Praha: F. Topič, 1920.
- Mocná, Dogmar, Peterka, Josef a kol. *Encyklopedie literárních ánrů*. Praha: Paseka, 2004.
- Molnár, Michal. *Mi slov jans ki literaturni vzajemyny*. Kyjiv: ANURSR, 1958.
- Molnár, Michal. *Streputie kultúr*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1980.
- Morávková, Alena. *Děti stepní Hellady: pra ská kola ukrajinských básníků*. Praha: Česká koordinační rada Společnosti přátel národů východu, 2001.
- Nevrlý, Mikuláš , Dani , Miroslav. *Ivan Franko:ivot a dielo*. Přesov: Vydavateľstvo Michala Va ka, 2009.
- Nevrlý, Mikuláš . *Muza bolju, sumlinnja i hnivu: J. Malaňuk*. In Hrechanjuk, S. *Literaturna panorama 1990*. Kyjiv: Dnipro, 1990.
- Nevrlý, Mikuláš . *Neznámý Macharův dopis* [elektronická verze]. In Tvar, 1990, roč. 1, č. 13, s. 7. Dostupné na: <
- <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Tvar/1.1990/13/7.png>>

- Nezkusil, Vladimír. *Česká a světová literatura 19. století: pro 2. Ročník středních kol*. Praha: Fortuna, 2002.
- Omelčenková, Marija. *Česko-ukrajinské styky*. Praha: Česko-ukrajinská knihovna, 1928.
- Opelík, Jiří a kol. *Lexikón česká literatury: Osobnost, díla, instituce*. Praha: Akademia, 2000.
- Pe at, Zdeněk. *J. S. Machar básník*. Praha: Československá Akademie věd, 1959.
- Salyha, Taras. *Vysoke svitlo: literaturno-krytyčni studiji*. Lviv: Kamenjar; Mjunchen: Ukrajins kyj Viľnyj Universytet, 1994.
- Soldan, Fedor. *J. S. Machar*. Praha: Melantrich, 1974.
- Soukal, Josef a kol. *Literatura pro II. ročník gymnázií*. Praha: SPN, 2005.
- Sýkora, Petr. *Básník proti Hradu: neposlušný občan Josef Svatopluk Machar*. Praha: Libri, 2009.
- Velinská, E., Zilynskyj, O. *Taras evčenko v české kultuře*. Praha: Státní knihovna ČSSR, Slovanská knihovna, 1962.
- Vojčy yn, Julija. *Jaryj kryk i bil' tu avyj : poetyčna osobystist' Jevhena Malaňuka*. Kyjiv: Lybid', 1993.
- Zilynskyj, Orest. *Nové cesty k vzájemnému poznání*. In Zilynskyj, Orest. *Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků: 1814-1964: vědecko-bibliografický sborník*. Praha: Svět sovětů, 1968.
- Zilynskyj, Orest. *Ukrajinská literatura v Čechách v době vývoje realismu*. In Zilynskyj, Orest. *Sto padesát let česko-ukrajinských literárních styků: 1814-1964: vědecko-bibliografický sborník*. Praha: Svět sovětů, 1968.
- Zilynskyj, Bohdan. *Ukrajinci v Čechách a na Moravě: stručný nástin dějin*. Praha: Sdru ení Čechů z Volyně a jejich přátel, 2002.

Zdroje neti tĕných pramenů:

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze. Osobní fond Josefa Svatopluka Machara. Malaňuk, Jevhen. *Dopisy Macharovi*.